

พริกประวัติศาสตร์ พระธาตุดอยตุง
๑ ๑

3121
28พ

สำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่

พลิกประวัติศาสตร์พระธาตุคอกยตุง

เลขประจำหนังสือ

ISBN 978-974-417-860-2

ที่ปรึกษา

นายอาร์กซ์ สังหิตกุล

นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์

นางสมลักษณ์ เจริญพจน์

นายเชมชาติ เทพไทย

นางโสมสุดา ลีวนิช

นายสทวัฒน์ แนนหนา

อธิบดีกรมศิลปากร

ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านโบราณคดี

รองอธิบดีกรมศิลปากร

รองอธิบดีกรมศิลปากร

รองอธิบดีกรมศิลปากร

ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่

บรรณาธิการ

นายชินวุฒิ วิทยาลัย

นักโบราณคดี ๑ ว.

กองบรรณาธิการ

นายสทวัฒน์ แนนหนา

นายชินวุฒิ วิทยาลัย

นางสาวอัญชลี สินธุสอน

นายศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี

นางเขาวนีย์ วิทยาลัย

ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่

นักโบราณคดี ๑ ว.

ภณฑารักษ์ ๑ ว.

ถ่ายภาพ

นายชินวุฒิ วิทยาลัย

นางสาวอัญชลี สินธุสอน

พิมพ์ที่ บริษัท นุชาการพิมพ์ จำกัด กรุงเทพฯ

จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

คำนำ

พระธาตุคอกยุดงเป็นพระธาตุที่เก่าแก่คู่อาณาจักรโยนกและล้านนา
มานาน หากพิจารณาตามตำนานต่างๆ ของเมืองเหนือแล้วจัดได้ว่าเป็น
ปฐมธาตุเจดีย์ของประเทศไทยเลยทีเดียว แม้ว่ารูปแบบองค์เจดีย์จะสอดคล้อง
กับหลักฐานเจดีย์องค์อื่นๆ ที่นิยมสร้างในช่วงอาณาจักรล้านนาแล้วก็ตาม
แต่ธาตุเจดีย์องค์นี้ก็เป็นที่เคารพสักการะของผู้คนจำนวนมากรวมทั้งจาก
ต่างแคว้นแดนไกล

การปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕-๑๖ นั้นทำให้องค์เจดีย์
เปลี่ยนรูปไปอย่างมากแตกต่างจากรูปแบบดั้งเดิมทั้งในสมัยล้านนาและ
ครั้งครุบาทศรีวิชัยบูรณะไว้จนสิ้นเชิง มาในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๘ นี้คณะสงฆ์
จังหวัดเชียงรายและชาวเชียงรายเห็นพ้องให้บูรณะองค์ดั้งเดิมที่ถูกครอบ
อยู่ภายในให้เห็นเป็นประจักษ์และภาคภูมิใจอีกครั้งหนึ่ง จึงถือได้ว่าเป็นการ
พลิกหน้าประวัติศาสตร์พระธาตุคอกยุดงที่สำคัญยิ่งและยังถือได้ว่าเป็นการ
อนุรักษ์ที่คิดและทำโดยท้องถิ่นอย่างแท้จริง

สำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่จึงจัดทำโครงการบูรณะและปรับ
ภูมิทัศน์วัดพระธาตุคอกยุดง นำเสนอของบประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๘ เนื่องจาก
วโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชทรงครองราชย์
ครบ ๖๐ ปีและนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพระธาตุคอกยุดงไว้ในหนังสือเล่มนี้

เลขที่

๓๐๖๓

๒๙๔.๓๑๒

เลขที่

๗ ๕๒๙

เลขที่

๖๕๐๖ ๙๐๔๗

หอสมุดแห่งชาติ เชียงใหม่

LOC00738

๓๐๖๓

๗

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
วิสุทธิจักรโลก วงศ์กษัตริย์และที่ราบเชียงแสน	๒
-วิสุทธิจักรโลก : สรรพสิ่ง-ไฟบรรลัยกัลป์-น้ำท่วมโลก- ทวีปและพระโพธิสัตว์	๔
-วงศ์กษัตริย์ : พระมหาสมมติ ปฐมกษัตริย์แห่งโลก	๕
-ที่ราบเชียงแสนและบ้านเมืองบนอนุทวีป	๗
คอยดุง-พระธาตุคอยดุง : เล่าเรื่องจากตำนาน	๑๖
-คอยดุง : คอยแห่งดุง	๑๕
-คอยดุง : คอยแห่งพระธาตุเจดีย์	๒๓
-คอยดุง : คอยแห่งพระธาตุเจดีย์สององค์	๒๕
พระธาตุคอยดุง : จากล้านนาถึงรัตนโกสินทร์	๒๗
พระธาตุคอยดุง : ศรัทธาแห่งศาสนา เชื่อมโยงทุกชาติพันธุ์	๔๓
พระธาตุคอยดุง : พลิกประวัติศาสตร์พระธาตุคอยดุง	๔๗
พระธาตุคอยดุง : การขุดค้นทางโบราณคดีครั้งใหม่	๕๗
ดุง : คติความเชื่อในล้านนา	๗๐
-ดุงในพิธีมงคล	๗๓
-ดุงในพิธีอวมงคล	๘๐
หนังสืออ้างอิง	๘๑

เชียงใหม่

กรุงเทพ

ภาพถ่ายทางอากาศแสดงตำแหน่งที่ตั้งของกรุงเทพและจังหวัดเชียงใหม่

พระธาตุคอกอยตุง เป็นพระธาตุเจดีย์เก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัด
เชียงรายตั้งอยู่ที่วัดพระธาตุคอกอยตุง บนยอดคอกอยตุง ซึ่งเป็นเขาลูกหนึ่ง
ของเทือกเขานางนอนซึ่งทอดยาวเป็นระยะทางกว่า 30 กิโลเมตร
จากอำเภอแม่จันถึงอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

วัฏจักรโลก วงศ์กษัตริย์และที่ราบเชียงแสน

ความเป็นมาของพระธาตุยาคูมีเรื่องราวสืบเนื่องมาจากตำนานพื้นเมืองของล้านนา ๓ ตำนานหลัก ได้แก่ ตำนานสุวรรณโคมคำ ตำนานสิงหนวัติ และตำนานลวะจักราช(หรือตำนานเมืองเชียงแสน) ที่มีลำดับเวลาเหตุการณ์ต่อเนื่องกันและทุกตำนานล้วนมีเรื่องราวอิงอยู่กับพระพุทธศาสนา โดยมีเรื่องราวของวงศ์กษัตริย์แทรกคั่นอยู่กับเรื่องราวของบ้านเมืองต่างๆ ในที่ราบเชียงแสน แต่เรื่องราวใน ๓ ตำนานก็ล้วนเป็นเรื่องราวหลังน้ำท่วมโลกและเกิดแผ่นดินที่ราบเชียงแสนแล้วทั้งตั้งหากจะทำความเข้าใจตั้งแต่ต้นกำเนิดแผ่นดินและวงศ์กษัตริย์ที่มาสร้างบ้านเมืองใน ๓ ตำนานแล้วต้องทำความเข้าใจ “อักษณสูตร” ที่มณิกาย-ปาฏิวัคค์ อันเป็นสูตรหนึ่งในพระสูตรคตปิฎกที่เล่าเรื่องราวการเกิดโลก การเปลี่ยนกัปป์ และการเกิดวงศ์กษัตริย์ เสียก่อน” นั่นคือ

*พิเชน เจือจันทร์พจน์ และมนวิภา เจือจันทร์พจน์, “เอกสารทางประวัติศาสตร์ บ้านเมืองสำคัญของล้านนา” ใน ศิลปากร, ปีที่ ๔๙ ฉบับที่ ๖ พ.ศ., หน้า ๔๕-๔๘.

แผ่นดินที่ราบเชียงแสน ที่ตั้งบ้านเมืองต่างๆ ตั้งแต่เมืองสุวรรณโคตรคำ
เมืองโยนกนาคพันธ์ และเมืองเงินยางเชียงแสน

วัฏจักรโลก

: สรรพสิ่ง—ไฟบรรลัยกัลป์—น้ำท่วมโลก—ทวีปและพระโพธิสัตว์

เรื่องราวของสรรพสิ่งในโลกตั้งแต่อดีตกาลนั้นมีการแบ่ง
ระยะเวลาออกเป็นช่วงๆ ที่เรียกว่า “กัปป์” และเมื่อถึงเวลาสิ้นสุดของ
แต่ละกัปป์ก็จะเกิดไฟบรรลัยกัลป์เผาผลาญทุกสรรพสิ่งและสรรพ
ชีวิตมอดไหม้จนหมดสิ้น จากนั้นจะเกิดฝนตกจนน้ำท่วมเพื่อดับไฟ
เมื่อน้ำลดลงแล้วจะเกิดแผ่นดินหรือทวีปขึ้นอีกครั้งเป็นอย่างนี้
สลับกันมาแสนนาน จนถึงกัปป์ปัจจุบันที่เราใช้ชีวิตอยู่มีชื่อว่า
“ภัททกัปป์” หลังน้ำลดเกิดทวีป ๔ ทวีปกับอีก ๒,๐๐๐ อนุทวีป
พร้อมกับมีพระโพธิสัตว์ ๕ พระองค์สถิตอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิตเพื่อรอ
เวลาลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าบนโลกตามลำดับ(พระพุทธกกุสันธะ
พระพุทธโกนาคม พระพุทธกัสปะ พระพุทธโคดมและพระพุทธศรี
อริยเมตไตรย)

วงศ์กษัตริย์

: พระมหาสมมติ ปฐมกษัตริย์แห่งโลก

เมื่อเกิดแผ่นดินและสรรพสิ่งแล้วแต่ยังไม่มีมนุษย์ ครั้งนั้น
ผืนแผ่นดินที่เกิดใหม่ส่งกลิ่นหอมล่องลอยไปไกลถึงสวรรค์ชั้นกนิษฐา
พรหมทั้งหลายได้กลิ่นดินหอมหวานยิ่งจึงลงมาบนโลกเกิดเป็นมนุษย์
๘๔,๐๐๐ คน ครั้นลงได้เต็มรตดินแล้วก็เกิดกิเลสตัณหา เริ่มจากราคะ
จึงมีการแบ่งเพศชายหญิงเสพย์สมจนเกิดลูกหลานสืบมาเป็นมนุษย์จน
ปัจจุบัน

เมื่อเวลาล่วงเลย มนุษย์เพิ่มจำนวนมากขึ้น ตั้งสมกิเลส
ตัณหามากขึ้น โลกจึงมีแต่ความเสื่อมโทรมลงเรื่อยๆ ทั้งอาหารตาม
ธรรมชาติที่มีจำกัดต้องมีการเพาะปลูก ที่ดินมีจำกัดเกิดการแย่งแย่งที่
ทำกิน สังคมมนุษย์จึงไม่สงบสุขตั้งแต่เก่านั้น พระโคตมะโพธิสัตว์
(พระโพธิสัตว์องค์ที่ ๔ จาก ๕ พระองค์บนสวรรค์ชั้นดุสิต)จึงเสด็จ
ลงเกิดเป็นมนุษย์และได้รับการแต่งตั้งให้เป็น “กษัตริย์”^๑ พระนามว่า
“พระมหาสมมติ”^๒ (ในตำนานเมืองเหนือจะเรียกว่า พระเจ้ามหาสัมมตะ)

^๑ กษัตริย์ มีความหมายว่า ผู้เป็นใหญ่แห่งนา

^๒ ด้วยเหตุที่ประชาชนแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์สมมติให้เป็น มิได้เป็นโดยกำเนิดจึงมีพระนามว่า
“พระมหาสมมติ”

ทรงปกครองและแก้ไขปัญหาแบ่งปันทรัพยากรจนประชาชนมีความสุข
จึงเรียกพระองค์อีกพระนามหนึ่งว่า “พระราชา”^๔

พระมหาสมมติจึงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งโลกและเมื่อพระองค์
สวรรคตก็กลับไปเป็นพระโพธิสัตว์บนสวรรค์ชั้นดุสิตดังเดิมเชื้อสาย
ของพระองค์ก็สืบวงศ์กษัตริย์ปกครองบ้านเมืองและมวลมนุษย์มาอีก
นานแสนนานจนผ่านพ้นเวลาของพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์จนถึง
ช่วงเวลาของพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ พระพุทธโคตมะ พระพุทธเจ้า
องค์ปัจจุบันก็ทรงสืบเชื้อสายมาจากพระมหาสมมติเช่นเดียวกับ
กษัตริย์องค์อื่นๆ ที่แยกย้ายกันไปปกครองบ้านเมืองต่างๆ ก็ต้องสืบเชื้อสาย
มาจากพระมหาสมมติทั้งสิ้น เนื่องจากคามกคิของอินเดียถือว่าวงศ์กษัตริย์
ในโลกมีเพียงวงศ์เดียวเท่านั้นคือวงศ์ของพระมหาสมมติ

นี่คือเรื่องราวเริ่มแรกของการเกิดวงศ์กษัตริย์และจะเกี่ยวข้องกับ
บ้านเมืองบนที่ราบเชิงแสมและคอยคุงค่อไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะ
บ้านเมืองต้องมี “กษัตริย์” ปกครองหรือ “วงศ์กษัตริย์” ก็จะสร้างบ้านเมือง
ขึ้นตามทวีปต่างๆ โดยจะเล่าถึงที่ราบเชิงแสมอันเป็น ๑ ใน ๒,๐๐๐
อนุทวีปที่เกิดขึ้นในช่วงแรกของการเกิดกับปีนี้

^๔พระราชา มีความหมายว่า ผู้ที่ทำให้ผู้อื่นมีความสุข

ที่ราบเชียงแสนและบ้านเมืองบนอนุทวีป

ก่อนจะเล่าถึงคอยดุงได้นั้นต้องอธิบายสภาพภูมิประเทศของ
ที่ราบเชียงแสนตั้งแต่เกิดเป็นอนุทวีปจนถึงเกิดบ้านเมืองต่างๆ ให้
เข้าใจเสียก่อนว่ามีลำดับความเป็นมาอย่างไร จึงจะสามารถเล่าต่อไป
ได้ว่าเรื่องราวของคอยดุงเกิดขึ้นในช่วงใด เรื่องราวเกี่ยวกับแผ่นดิน
อันเป็นที่ราบเชียงแสนและเป็นที่ตั้งบ้านเมืองต่อๆ กันมาของวงศ์
กษัตริย์ที่สืบสายมาจากพระมหาสมมติเรียงลำดับเวลาตามช่วงเวลา
ของพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๑ ถึงองค์ที่ ๔ ดังนี้

หลังจากฝนตกน้ำท่วมโลกและไฟบรรลัยกัลป์ดับไปแล้วนั้น
ต่อมาน้ำที่ท่วมก็เริ่มลดระดับลงแค่บริเวณเชียงแสนนี้มีภูเขาล้อมรอบ
จึงกลายเป็นหนองน้ำใหญ่ ยังไม่มีผืนแผ่นดินจนพระพุทธกกุสันธะ
พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๑ เสด็จปรินิพพานไปแล้ว ๑๐๐ ปี ปราภภูมิ
พญานาค ๒ คนทะเลาะกันใส่ขุคกุ้ยผืนดินจนมาถึงหนองน้ำแห่งนี้
และขุคควักภูเขาที่กันน้ำพังทลายลงและขุคควักดินขับไล่กันไปจนถึง
มหาสมุทร น้ำในหนองจึงไหลไปตามทางพญานาคลงสู่ทะเล ทางน้ำ
ที่เกิดจากพญานาคนี้ก็คือแม่น้ำโขง หนองน้ำจึงแห้งลงเกิดเป็นผืนแผ่นดิน
เป็นที่ราบเชียงแสนในเวลาต่อมาและถือเป็น ๑ ใน ๒,๐๐๐ อนุ-ทวีป
ในกับปี่นี้ตามตำนานท้องถิ่น

พระเจ้าตนหลวง เมืองโบราณผังขาวของแม่น้ำโขง
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้รับการระบุตามตำนานของไทยว่าเป็น
“เมืองสุวรรณโคมคำ”

กาลเวลาล่วงผ่านไปถึงช่วงเวลาของพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๒ คือ พระพุทธโกนาคม เกิดโรคระบาดในชมพูทวีป กษัตริย์พระองค์หนึ่ง พร้อมพระมเหสีเสด็จหนีมาที่เมืองของพวกขอมคำและมีพระโอรสองค์หนึ่งชื่อ “กูรวงศา कुमार” มีความสามารถเอาชนะพวกขอมคำ จนได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมืองโพธิสารหลวง(คือพระนครหลวงหรือนครธมในกัมพูชา) ต่อมาเชื้อสายวงศ์กษัตริย์ในเมืองโพธิสารหลวงถูกพวกขอมคำใส่ร้ายจนกษัตริย์ทรงขับไล่ออกจากพระนคร จึงเสด็จขึ้นตามลำน้ำโขงมาตั้งเมืองที่ปากน้ำกกในที่ราบเชียงแสนและเรียกชื่อเมืองว่า “สุวรรณโคมคำ” ต่อมากษัตริย์ที่เมืองโพธิสารหลวงทรงทราบความจริงจึงทรงเจริญไมตรีกับกษัตริย์เมืองสุวรรณโคมคำและขับไล่พวกขอมคำออกนอกเมือง ขอมคำเหล่านี้อพยพมาเมืองสุวรรณโคมคำแต่บางกลุ่มก็ไปตั้งเมืองอุโมงค์กเสลาที่ต้นน้ำกก*

เมืองสุวรรณโคมคำดำรงสืบต่อมาจนถึงพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๓ พระพุทธกัสสปะ ก็สิ้นเชื้อวงศ์แห่งพระมหาสมมติ พวกขอมคำจึงปกครองเมืองสืบแทนแต่ด้วยความไม่ซื่อคดโกงพญานาคจึงขึ้นมาขุดควักบ้านเมืองถล่มจมลงแม่น้ำโขงไป เมืองสุวรรณโคมคำจึงถือว่าเป็นเมืองแรกที่ตั้งโดยวงศ์กษัตริย์ของพระมหาสมมติในที่ราบเชียงแสน แต่ที่มาสันวงศ์กษัตริย์เสียก่อน

*ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔๘(ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๗๑(ต่อ)-๗๓),
กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,๒๕๕๒,หน้า ๑๒๕-๒๔๐.

ต่อมาในช่วงเวลาของพระพุทธโคตมะ พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ ในภัทรกัปนี้ ซึ่งก็คือพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันของเรา มีเชื้อวงศ์กษัตริย์ของพระมหาสมมติพระนาม “สิงหนวัติกุมาร” เดินทางจากเมืองราชคฤห์ ชมพูทวีป มาถึงที่ราบเชียงแสนและเห็นว่ามีเมืองร้างอยู่แล้ว(คือสุวรรณโคมคำ) จึงตั้งเมืองใหม่ขึ้นด้วยความช่วยเหลือของพญานาคที่มาขุดควักคูเมืองโดยรอบให้จึงเรียกชื่อเมืองนี้ว่า “โยนกนาคนันทน์”^๖ พระเจ้าสิงหนวัติทรงปราบปรามพวกขอมคำให้อยู่ในอำนาจได้รวมทั้งพวกมิลักขุที่อยู่ตามซอกหัวยวาวเขา

เชื้อสายของพระเจ้าสิงหนวัติก็สืบต่อครองเมืองมาจนถึงช่วงเวลาประมาณ ๑,๐๐๐ ปีหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน (ประมาณ พ.ศ.๑๐๐๐) เกิดมีกนในเมืองจับปลาไหลเผือกมาแบ่งกันกินทั้งเมือง ตกตึกเกิดแผ่นดินถล่มเมืองถล่มจมเป็นหนองน้ำที่เรียกว่าหนองหล่ม หรือ ทะเลสาบเชียงแสน ในปัจจุบัน ผู้คนตายหมดรวมทั้งเชื้อสายกษัตริย์วงศ์พระมหาสมมติด้วย

^๖ ภัคขุฉาจารย์, พระครู, คำานโยนกนาคนันทไชยบุรีศรีช้างแสน ผูก๑-๒-๓, เชียงราย:โรงพิมพ์บุญสง, พ.ศ.๒๕๑๖, หน้า ๑-๖๕.

อาทิตย์อัสดงที่ทะเลสาบเชียงแสน เชื่อว่าเดิมคือโยนกนครที่ล่มไป

เมืองโยนกนาครพันธังจึงเป็นเมืองที่ ๒ ที่ตั้งขึ้นโดยวงศ์กษัตริย์
พระมหาสมมติในที่ราบเชียงแสนแต่เมืองล่มสั่นวงศ์กษัตริย์ไปแล้ว
พระอินทร์จึงไปอัญเชิญ ปู่และย่าเจ้าลาวจก เทวบุตรบนสวรรค์ลงมา
เป็นกษัตริย์ปกครองผู้คนในที่ราบเชียงแสนโดยถือว่าปู่เจ้าลาวจกเป็น
ธรรมทายาทของพระพุทธองค์

กล่าวคือ พระพุทธโคตมะ พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ องค์
ปัจจุบันของเรานี้ก็เป็นเชื้อวงศ์กษัตริย์ที่สืบสายมาจากพระมหาสมมติ
เป็นการสืบวงศ์ทางสายพระโลหิต เมื่อพระองค์ตรัสรู้เป็นพระสัมมา
สัมพุทธเจ้าจึงไม่สามารถสืบต่อวงศ์กษัตริย์ทางสายพระโลหิตได้ แต่
การสืบต่อพระศาสนาก็ถือเป็นทายาทในทางธรรม

เชื้อสายทางธรรมของพระพุทธโคตมะจึงถือว่ามีศักดิ์และ
สิทธิ์เทียบเท่าเชื้อสายทางโลก(ทางสายพระโลหิต)ที่สืบมาจาก
พระมหาสมมติเช่นกัน

ปู่เจ้าลาวจกเป็นเชื้อสายทางธรรมจากการที่ได้เฝ้าบำรุงพระธาตุ
บนคอยดุงเป็นเวลาถึง ๒๐๐ ปีตั้งแต่ครั้งยังเป็นเมืองโยนกนาครพันธัง

จนได้เป็นเทพบุตรบนสวรรค์ เมื่อจะลงมาเกิดเป็นมนุษย์อีกครั้ง^๑
จึงถือได้ว่าเป็น “กษัตริย์” ในทางโลกได้^๒

ปู่เจ้าลาวจกจึงตั้งเมืองขึ้นใหม่ในที่ราบเชียงแสนเรียกชื่อว่า
“เมืองเงินยางเชียงแสน” และขึ้นเป็นกษัตริย์พระนามว่า “ลาวจิงกราช”
มีลูกหลานสืบวงศ์ต่อๆ มาถึงพระเจ้ามังราย ผู้สร้างเมืองเชียงรายและ
ขยายอาณาจักรข้ามขุนเขาไปตั้งเมืองเชียงใหม่ในที่ราบลุ่มน้ำปิง
ในเวลาต่อมา^๓

จากที่เล่ามาจะเห็นได้ว่าหลังจากเกิดแผ่นดินที่ราบเชียงแสน
แล้วมีกษัตริย์ที่เป็นเชื้อวงศ์หรือผู้สืบสายพระโลหิตมาจากพระมหา
สมณติจากชมพูทวีปมาตั้งบ้านเมือง ๒ ครั้ง ส่วนครั้งที่สามนั้นคือ
ปู่เจ้าลาวจกที่ถือว่าเป็นผู้สืบพระศาสนาจากพระพุทธเจ้าถือเป็นธรรม
ทายาทของพระพุทธองค์ โดยมีเมืองที่ขึ้นครองราชย์ ดังนี้

-เมืองสุวรรณโคณฑา

ในช่วงเวลาของพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๒ (พระพุทธโกนาत्म)

“ปู่และย่าเจ้าลาวจก ลงมาเกิดเป็นมนุษย์อายุ ๑๖ ปี เมื่อจุลศักราช ๑ คือเมื่อ พ.ศ.๑๑๑๑
จึงถือได้ว่าเป็น “กษัตริย์” ในทางโลกได้

“พิเศษ เจียจันทร์พงษ์และธนวิภา เจียจันทร์พงษ์, อ้างแล้ว.

“พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน” ใน ประชุมพงศาวดารเล่ม ๓๓,
กรุงเทพฯโรงพิมพ์กุศลสถานคหวิาว, ๒๕๕๒, หน้า ๒๐๑-๒๐๕.

-เมืองโยนกนาคนันท์

ในช่วงเวลาแรกเริ่มของพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ (พระพุทธโคตมะ)

-เมืองเงินยางเชียงแสน

ในช่วงเวลาของพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ เมื่อจุลศักราชที่ ๑ หรือ
หลังจากที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานแล้ว ๑๑๘๑ ปี
(พ.ศ.๑๑๘๑)

เมืองเชียงแสน ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง
สันนิษฐานว่าอาจเป็นเมืองเงินยางเชียงแสน

คอยดูง ตั้งอยู่บนเทือกเขาขุนน้ำนางนอนเป็นเทือกเขาที่สูงชันและสลับซับซ้อน

คอดยตุง-พระธาตุดอยตุง : เล่าเรื่องจากตำนาน^{๑๐}

เรื่องราวจากตำนานหลักทั้ง ๓ ตำนานนั้นนอกจากเล่าเรื่องการเกิด แผ่นดินคือทวีปและอนุทวีป-พระพุทธเจ้า-วงศ์กษัตริย์-บ้านเมือง ในที่ราบเชียงแสนแล้วยังเล่าเรื่องของคอดยตุงและพระธาตุดอยตุง แทรกกันอยู่เป็นระยะตามลำดับเวลาการเกิดบ้านเมืองต่างๆ ควบคู่กับ พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์

เริ่มจากพุทธพยากรณ์ของพระพุทธกกุสันธะ พระพุทธเจ้า องค์ที่ ๑ ที่เสด็จมาเสวยน้ำทิพย์ที่ถ้ำกุ่มภ์และทรงพยากรณ์ว่าต่อไป ภายหน้าพระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะเสด็จมาเสวยน้ำทิพย์ที่ถ้ำนี้^{๑๑}

ต่อมาพระพุทธโกนาคมน พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๒ เสด็จมาเสวย น้ำทิพย์ที่ถ้ำกุ่มภ์เช่นกันและทรงพยากรณ์ว่าจะมีกษัตริย์จากทิศใต้ริม มหาสมุทรมาตั้งเมืองในที่ราบแห่งนี้ (ซึ่งก็คือเมืองสุวรรณโคมคำ)

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน

^{๑๑} ถ้ำกุ่มภ์นี้เชื่อว่ก็คือถ้ำปุมอยู่ตีนคอดยนางนอนอันเป็นเทือกเขาที่ตั้งคอดยตุง

ครั้งถึงพระพุทธกัสสปะ พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๓ ก็เสด็จมา
เสวยน้ำทิพย์ที่ถ้ำกุมภะเช่นกันและทรงพยากรณ์ว่าจะมีกษัตริย์จาก
ชมพูทวีป มาตั้งเมืองที่นี่ (ซึ่งก็คือเมืองโยนกนาครพันธ)

จวบจนพระพุทธโคตมะ พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ องค์ปัจจุบัน
เสด็จขึ้นประทับบนก้อนหินทรงমনาวผ่าซีกและมีพุทธพยากรณ์ว่า
บริเวณที่ราบแห่งนี้จะเกิดบ้านเมืองที่มีความเจริญ เมืองเชียงแสน ตั้งอยู่
ริมแม่น้ำโขงสันนิษฐานว่าอาจเป็นเมืองเงินยางเชียงแสนรุ่งเรืองสืบพระ
ศาสนาไปถึง ๕,๐๐๐ ปีและเมื่อพระองค์เสด็จปรินิพพานแล้วจะมีผู้นำ
พระธาตุมาประดิษฐานไว้ที่ก้อนหินนี้แล้วพระองค์ก็เสด็จไปเสวยข้าว
ที่ถ้ำกุมภะ

คอดุงจึงเริ่มเรื่องนับจากนี้ซึ่งในตำนานได้บอกลำดับเวลา
โดยอิงกับการทำสังคายนาพระไตรปิฎกแต่ละครั้งพร้อมระบุชื่อ
พระอรหันต์หรือพระเถระที่อัญเชิญพระธาตุมายังดินแดนแห่งนี้และ
กษัตริย์ที่ปกครองบ้านเมืองขณะนั้น

นายศรี พุทธบูชาจากศาสนิกชนจากทั่วสารทิศ

คอยแห่งตุง

ตามตำนานเล่าว่าครั้งทำสังคายนา
พระไตรปิฎกครั้งที่ ๑ คือปีที่สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา องค์ปัจจุบัน
ปรีณิพพาน(พ.ศ.๑)มีพระเจ้าอชาตศัตรู
มหาราชเป็นองค์อุปถัมภ์ มีพระมหา
กัสสปะเถระเป็นประธานฝ่ายสงฆ์
เมื่อเสร็จแล้วพระมหากัสสปะอัญเชิญ
พระธาตุรากษวิญเฑียรชัย(กระดูกไห
ปลาร้า) มาตั้งเมืองโยนกนาคพันธุ์ตรง
กับสมัยพระเจ้าอชุตราช กษัตริย์ลำดับ
ที่ ๓ แห่งราชวงศ์สิงหนวัติ พระองค์
อาราธนาพระธาตุไปประดิษฐานบน
ก้อนหินทรงมะนาวผ่าซีกบนคอยดินแดง
พระธาตุจมลงในก้อนหินนั้นแล้วพระ
มหากัสสปะจึงเนรมิตตุ้งยาว ๘,๐๐๐ วา
กว้าง ๕๐๐ วา เสาตุ้งสูง ๘,๐๐๐ วา
เป็นหมายของพระธาตุ ผู้คนจึงพากัน
เรียก “คอยตุ้ง”

หลุมเสาตุง ที่เชื่อว่าเป็นหลุมที่ใช้ปักตุงเมื่อครั้งอดีต

ในครั้งนั้นพระเจ้าอชุตราชมอบทองคำให้ปู่เจ้าและย่าเจ้าลาวจากผู้เป็นใหญ่แห่งพวกมิลักขุทั้งหลายพร้อมกำหนดอาณาเขตรอบพระธาตุด้านละ ๓,๐๐๐ วาและมีลักขุ ๕๐๐ กรวยอยู่เฝ้าบำรุงพระธาตุปู่เจ้าและย่าเจ้าลาวจกอยู่เฝ้าบำรุงพระธาตุถึง ๒๐๐ ปีด้วยอานิสงส์จึงได้ไปเกิดเป็นเทวบุตรและเทวธิดาบนสวรรค์^{๑๒}

คอยสามเฒ่า คอยใต้(ซ้ายมือ)เป็นที่อยู่ของปู่เจ้า
คอยกลางเป็นที่อยู่ของย่าเจ้าและคอยเหนือ(ขวามือ)ชื่อคอยท่า เป็นที่อยู่ของลูกชายสามคน
ซึ่งคอยใต้ของปู่เจ้านี้เองคือที่ตั้งของพระธาตุคอยตุงในปัจจุบัน

^{๑๒} เชียงใหม่,มหาวิทยาลัย,สถาบันวิจัยสังคม,ประวัติพระธาตุคอยตุง,กรุงเทพฯ:บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด,๒๕๓๖.หน้า ๑๐๖.

ตามตำนานเล่าว่า คอยได้ของปู่เจ้าลาวจกคือที่ตั้งของพระธาตุคอยดุงในปัจจุบัน

ดอยตุง : ดอยแห่งพระธาตุเจดีย์

ต่อมาครั้งกระทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๒ ในสมัย
พระเจ้ากาฬโลกราช(พญธรรมกาลาโลกะ^๓) เมื่อ พ.ศ.๑๐๐ ตรงกับ
พระเจ้ามังรายนราธิราช กษัตริย์ลำดับที่ ๔ แห่งราชวงศ์สิงหนวัติ เมือง
โยนกนาคนันท์ พระมหาวชิโรดมหรือสันติผู้ร่วมกระทำสังคายนาด้วยนั้นได้
อาราธนาพระธาตุจากเมืองราชคฤห์โดยการอธิษฐานให้พระธาตุเหาะ
มายังโยนกนคร

^๓ลักขณาจารย์, พระครู, อ้างแล้ว. หน้า ๕๕.

พระเจ้ามังรายราช
จึงอัญเชิญไปประดิษฐานบนคอยดุง
เมื่อพระธาตุจมลงบนก้อนหิน
ก้อนเดิมแล้วพระองค์ทรงก่อเจดีย์
ครอบก้อนหินนี้ไว้ พระเจดีย์สูง
๗ สอก บุเงินจังโกทองจังโก
ประดับแก้วเจ็ดประการ ใส่น้ำ
หมากพลูค้ำแล้วสมโภชฉลอง ๓
เดือน

ตามเรื่องเล่าในตำนาน
นี้จึงมีพระธาตุเจดีย์ขึ้นบนคอยดุง
เป็นครั้งแรก

ดอยตุง : พระธาตุเจดีย์สององค์

ครั้นสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ ๓ เมื่อ พ.ศ.๒๑๕ พระมหารัทธิตเถระได้อาราธนาพระธาตุ ๘ องค์ มายังโยนนครตรงกับสมัยพระเจ้าเพนธิราช แห่งราชวงศ์สิงหนวัติ พระองค์แบ่งพระธาตุเป็น ๓ ส่วน ส่วนแรกพระมหารัทธิตอัญเชิญไปดอยโยนบัพตะ ส่วนที่สองอุปราชแสงเมืองอัญเชิญไปภูกวาว หัวเวียงไชยনারายณ์และอีกส่วนพระเจ้าเพนธิราชอัญเชิญขึ้นดอยตุง แต่บรรจุในหินก้อนเดิมที่เคยบรรจุพระธาตุครั้งก่อนไม่ได้เนื่องจากมี พระเจดีย์ครอบทับอยู่ พระองค์จึงทรงบรรจุเรียงริมพระเจดีย์นั้นแล้ว ก่อพระเจดีย์ขึ้นครอบอีกองค์

ตามเรื่องเล่าในตำนานนี้จึงมีพระธาตุเจดีย์องค์ที่สองบนดอยตุง

ภาพถ่ายพระธาตุคอยสูงที่กรุณาศรีวิชัยบูรณะไว้
ก่อนที่จะสร้างครอบใน พ.ศ.๒๕๑๖ อันเป็นรูปแบบที่เห็นในปัจจุบัน

พระธาตุคุดยดุง : จากล้านนาถึงรัตนโกสินทร์

ปัจจุบันพบว่านอกจากพระธาตุคุดยดุงองค์ปัจจุบันที่มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาทประดับกระเบื้องสีทองแล้ว ยังพบภาพถ่ายเก่าตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๗๐-๒๔๗๓ และพ.ศ.๒๕๑๓ ที่พระธาตุคุดยดุงมีอีกรูปแบบเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาซึ่งแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับที่ปรากฏในปัจจุบัน

พระธาตุคุดยดุงในสมัยล้านนานั้นเราไม่สามารถทราบรูปแบบที่ชัดเจนได้เนื่องจากเอกสารตำนานต่างๆ มิได้กล่าวถึงรูปแบบขององค์เจดีย์เลย แต่หากพิจารณาจากรูปแบบเจดีย์องค์ที่ครูบาศรีวิชัยมาบูรณปฏิสังขรณ์ไว้^{๙๔} ซึ่งปกติแล้วครูบาศรีวิชัยมักบูรณะตามรูปแบบเดิม ไม่เปลี่ยนแปลง หากมีการเปลี่ยนแปลงก็อาจเป็นเพียงรายละเอียดการตกแต่งที่ขาดหายไปเท่านั้น ดังที่เราพบภาพที่ถ่ายไว้เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๐-๒๔๗๓ นั้น

^{๙๔} สงวน ใจดีสุวรัตน์, "ครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทย" ใน กทมเมืองเหนือ, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๕. หน้า ๓๗๔.

ดังนั้นจึงน่าจะสามารถอุปมาได้ว่ารูปแบบที่กรุบาศรีวิชัยบูรณะ
ก็คือรูปแบบเดิมตั้งแต่สมัยล้านนาและพิจารณาต่อไปได้ว่ามีรูปแบบ
คล้ายกับพระธาตุดอยสุเทพถือเป็นเจดีย์ทรงระฆังตั้งบนฐานบัว
แปดเหลี่ยมมีลูกแก้วอกไก่หนึ่งเส้นและมีฐานไพทีรองรับเป็นชั้นฐาน
ล่างสุด เหนือองค์ระฆังมีบัลลังก์รองรับปล้องไฉน ปลียอดและฉัตร
ต่างกันที่พระธาตุดอยดุงมีรูปทรงแปดเหลี่ยม ส่วนพระธาตุดอยสุเทพ
มีรูปทรงสิบสองเหลี่ยม ตามประวัติแล้วพระธาตุดอยสุเทพสร้าง
ในสมัยพระเจ้ากือนาแต่มีการบูรณะต่อๆ มาจนมีสภาพดังปัจจุบัน
เป็นเจดีย์สิบสองเหลี่ยมในสมัยพระเกษเกล้าในช่วงปลายพุทธ
ศตวรรษที่ ๒๑ แม้จะมีรูปแบบไม่เหมือนกันทั้งหมดแต่มีความเป็นไปได้
ว่าเจดีย์ทั้งสองแห่งนี้น่าจะสร้างขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน

ภาพถ่ายพระธาตุคอกยดุงเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๐-๒๔๗๓^{๑๕}

^{๑๕}ฮันส์ เพนซ์, ประวัติพระธาตุคอกยดุง, กรุงเทพฯ:บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๖.
หน้า ๑๓๕.

พระธาตุคอกขยตุ่ง องค์ปัจจุบันกลางสายหมอก

ส่วนพระธาตุคอก
ตุงที่ปรากฏตั้งแต่ พ.ศ.
๒๕๑๖ เป็นต้นมาจนถึง
ปัจจุบันนั้นกระทรวง
มหาดไทยเป็นผู้ออกแบบ
และก่อสร้างเป็น
เจดีย์ทรงปราสาท^{๑๒}
ประดับแก้วโมเสกสีทอง
ทั้งองค์ ประกอบด้วย

ฐาน เป็นฐานบัวทรงสี่เหลี่ยมยกเก็จมุมละห้า กึ่งกลางท้องไม้
ลาดประดับด้วยประจายามรดอก โดยประดับดอกประจายามที่สันเก็จ

^{๑๒} วิชา โรจนราชา, “พระธาตุคอกตุง” ใน จอมเจดีย์, กรุงเทพฯ:บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน), ๒๕๕๓. หน้า ๒๘๓-๒๘๗.

เรือนธาตุ ในผังรูปสี่เหลี่ยมยกเก็จต่อเนื่องจากชั้นฐาน บัวเชิงและบัวรัดเกล้า คือ ส่วนของฐานบัวคว่ำและฐานบัวหงายตามลำดับ ส่วนกลางของเรือนธาตุประกอบด้วย ชุ่มทิศเป็นชุมจรรนำแบบชุมฝักเพกา ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืนปิดทองปางต่างๆ

องค์ระฆัง ถัดจากชั้นเรือนธาตุเป็นชั้นฐานรองรับองค์ระฆัง ประกอบด้วยฐานบัวแปดเหลี่ยม ต่อด้วยฐานบัวทรงกลมคอดรับองค์ระฆัง องค์ระฆังปากผายเพียงเล็กน้อย กึ่งกลางคาดประดับด้วยประจายามรดอกทั้งสี่ทิศ

ส่วนยอด ปล้องไฉน จากองค์ระฆังไม่มีบัลลังก์ เป็นชั้นปล้องไฉนซึ่งมีขนาดใหญ่ลดหลั่นขึ้นไปจากองค์ระฆัง ทรงคล้ายลูกจันทน์ซ้อนกัน 3 ชั้น กั้นด้วยบัวเส้นลวด

ปลี ปลียอด
ก่อนข้างป้อมสอบขึ้น
ไป กอดรัดด้วยลวด
บัวที่กึ่งกลางยอดปลี
เป็นบัวลูกแก้วเล็กๆ 3
ชั้น

ลูกแก้ว ลูกแก้ว
หรือเม็ดน้ำค้าง เป็นรูป
ดอกบัวตูมประดับเหนือ
ปลียอด กันฉัตรทอง
ฉลุลาย 9 ชั้น ปลาย
แหลมสูงประดับใบ
ไม้ทอง 5 ชั้นยอดสุด
ประดับแก้วรูปหยดน้ำ

เหตุใดจึงมีการก่อสร้างเจดีย์องค์ใหม่หุ้มองค์เดิมคงไม่มีผู้ใดทราบ แต่เหตุใดจึงออกแบบเจดีย์องค์ใหม่ในลักษณะนี้คงพอเข้าใจได้ว่าผู้ออกแบบต้องการรูปแบบเจดีย์ที่เก่าที่สุดที่ปรากฏหลักฐานในจังหวัดเชียงรายโดยเฉพาะที่เมืองเชียงแสนซึ่งปรากฏที่วัดป่าสัก เจดีย์วัดพระธาตุสองพี่น้องและเจดีย์รายที่วัดพระธาตุภูเข้าซึ่งล้วนเป็นเจดีย์ทรงปราสาททั้งสิ้น เมื่อได้รูปแบบแล้วจำเป็นต้องออกแบบให้ผิวเจดีย์เรียบเข้าไว้เนื่องจากต้องการบูรณะเบื้องทั้งองค์ ฉะนั้นจึงไม่สามารถใส่รายละเอียดตามต้นแบบได้ พระธาตุดอยดุงองค์ใหม่จึงเรียบโกลนแต่เปิดทองทั้งองค์จนทุกวันนี้

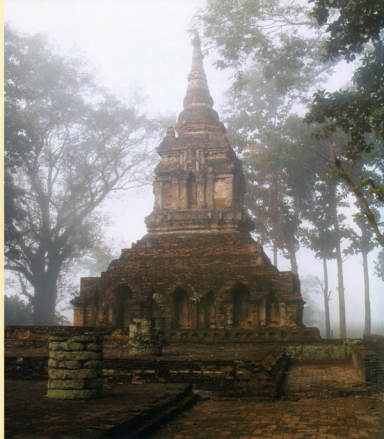

วัดพระธาตุสองพี่น้อง เวียงเปิกษา

เจดีย์ราย วัดพระธาตุภูเข้า
เวียงเชียงเมียง

วัดป่าสัก เมืองเชียงแสน ต้นแบบหนึ่งของพระธาตุคอกยดุงองค์ปัจจุบัน

นอกจากนี้บริเวณลานพระธาตุยังมีปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน^{๓๓}
ดังนี้

อุโบสถ

อยู่ทางทิศตะวันออกของพระธาตุปรากฏประวัติการซ่อมอยู่ที่
คำบรรยายภาพหลวงพ่อบึงสรภณมธุรส(บัวเอ็ง)เจ้าอาวาสวัด
สมณานัมบริหาร(วัดฉนวนสะพานขาว)กรุงเทพฯว่าเป็นผู้ดำเนินการ
สร้างเส้นทางขึ้นพระบรมธาตุคดยุงและอุโบสถเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2504
เสร็จบริบูรณ์ พ.ศ. 2506

อย่างไรก็ตามการก่อสร้าง
ครั้งนี้ คงเป็นการซ่อมตาม
รูปทรงเดิม ซึ่งเป็นแบบมหาอุด
คือไม่มีประตูด้านหลัง ลวดลาย
ประดับที่บานประตูหน้าต่างเป็น
ของใหม่ คงเหลือของเก่าคือ ใบ
เสมาทำจากศิลาแลงเท่านั้น

^{๓๓}วิภา โรจนราชา, “พระธาตุคดยุง” ใน จอมเจดีย์, กรุงเทพฯ:บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน), ๒๕๔๓. หน้า ๒๘๓-๒๘๗.

ภายในอุโบสถ ประดิษฐานพระประธานเป็นพระพุทธรูปปาง
ปฐมเทศนา เป็นของใหม่ มีภาพถ่ายพระธาตุก่อนการบูรณะ
พ.ศ.2503 ภาพถ่ายพระกรุบาศรีวิชัยและพระองสรภามมธุรส

วิหาร

อยู่ริมเขตพุทธาวาสทางตะวันตกเฉียงเหนือ มีขนาดใหญ่
ภายในประดิษฐานพระประธานเป็นพระพุทธรูปแบบเชียงแสน มีพระ
สาวลี 2 องค์ ตั้งเยื้องไปด้านหลังทั้ง 2 ข้าง ล้วนเป็นของ สร้างในชั้น
หลังทั้งสิ้น โดยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ
สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระราชศรัทธา เสด็จพระราชดำเนินมาทรง
ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์

หอระฆัง

ตั้งอยู่ปากทางเข้ามุมตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นสิ่งก่อสร้าง
ใหม่สุดในเขตพุทธาวาส

พระลังก์จายน์

ประดิษฐานอยู่ด้านตะวันตกเฉียงเหนือ
เป็นพระปิดทองขนาดใหญ่

พระพุทธรบาท เป็นพระพุทธรบาทเดี่ยว 1 รอย
ส่วนพระพุทธรบาทคู่ประดิษฐานในมณฑป

พุทธศาสนิกชน
 ตั้งเหรียญเพื่อเสี่ยง
 หายตามความเชื่อ
 ส่วนบุคคล
 บนรอย
 พระพุทธบาท
 บริเวณพระธาตุ
 ดอยตุง

หลุมตุง
 ก็มีการโยนเหรียญ
 เสี่ยงทาย
 เช่นเดียวกัน

วัดน้อยตอยตุง เป็นเขตสังฆาวาสของวัดพระธาตุดอยตุง
ตั้งอยู่บนเขาระดับต่ำกว่าเขตพุทธาวาสเล็กน้อย มีสิ่งสำคัญคือ

เจดีย์เก่าหลังวิหาร
เป็นเจดีย์ที่สร้างตามรูปแบบเดิม
ของพระธาตุดอยตุงช่วง พ.ศ.๒๕๑๕
ก่อนที่จะสร้างองค์ปัจจุบันครอบไว้

วิหารสร้างใหม่บนพื้นที่ดั้งเดิม พระประธานเป็นแบบ
ล้านนา

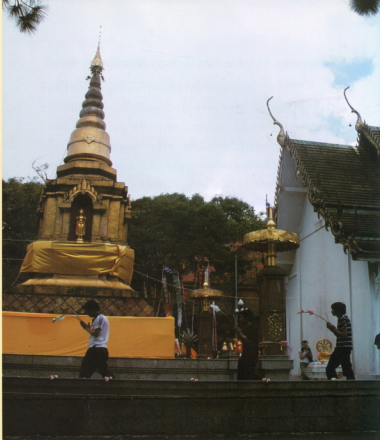
วิหารครูบาศรีวิชัย บูรณะใหม่ ภายในประดิษฐานรูปพระครู
บาศรีวิชัย และมีภาพถ่ายพระธาตูก่อนการบูรณะ

พระธาตุคดยดุง : ศรัทธาแห่งศาสนา เชื่อมโยงทุกชาติพันธุ์

เรื่องราวในตำนานที่มีการเพิ่มความสำคัญความศักดิ์สิทธิ์ในทางพุทธศาสนาให้แก่คดยดุงนั้นน่าจะเกิดขึ้นหลังจากมีการรับพุทธศาสนาเข้ามาแล้ว การเชื่อมโยงความสำคัญของเหตุการณ์ต่างๆ เข้ากับสมัยพุทธกาลทำให้ความเชื่อ ศรัทธาในพระธาตุมีเพิ่มขึ้น ในตำนานแต่ละเรื่องที่กล่าวถึงคดยดุงนั้น หากจะยึดถือตามศักราชในตำนานแล้วนั้นก็ดูจะเป็นไปไม่ได้ เนื่องจากพบหลักฐานการนับถือพุทธศาสนาเก่าที่สุดที่พบทางภาคเหนือคือที่เมืองหริภุญชัยในพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ และอาณาจักรโยนกรับต่อมาจากหริภุญชัยราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ แล้ว ตำนานน่าจะมีการเขียนขึ้นในสมัยพระเจ้ากือนา ซึ่งเป็นยุคที่พระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างมากในดินแดนล้านนา และมีหลักฐานเอกสารที่กล่าวถึงการอุปถัมภ์ การก่อสร้างวัดวาอาราม พระธาตุเจดีย์บนคดยดุงของพระเจ้ากือนากษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย จึงมีความเป็นไปได้ว่าปราชญ์หรือผู้รู้ในสมัยพระเจ้ากือนานี้เองเป็นผู้ที่ผนวกเอาเรื่องราวของพุทธศาสนา เชื่อมโยงเข้ากับเหตุการณ์ต่างๆ รวมถึงการเกิดขึ้นของบรรพบุรุษราชวงศ์มังราย(ปู่เจ้าลาวจก=ละวะจักราช)ผู้เคยอยู่บนคดยดุงอุปัฏฐากพระธาตุจนสิ้นอายุขัย แล้วขึ้นไปอยู่บนสวรรค์เพราะเป็นผู้ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา แล้วจึงมาจุติยังโลกเพื่อทำนุพระพุทธศาสนาต่อไป จะเห็นได้ว่าการเน้นถึงความเป็นผู้นับถือในพระพุทธศาสนาในช่วงระยะเวลานั้นก่อให้เกิดการยอมรับทั้งในความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุคดยดุง

พุทธศาสนิกชนจากทั่วทุกภูมิภาคเดินทางมานมัสการองค์พระธาตุ

อันเป็นถิ่นกำเนิดของบรรพบุรุษราชวงศ์มังรายและทำให้เกิดความเป็น
เอกภาพในการปกครองชาวเมืองบนที่สูง(มัลลขุ) โดยใช้กุศโลบาย
ทางพุทธศาสนาเพื่อสร้างการยอมรับในการเป็นกษัตริย์ที่มีความชอบธรรม
เป็นผู้ตั้งมั่นในศีลธรรมและทำนุบำรุงพุทธศาสนามีได้ขาด^{๓๔}

พระธาตุคอกยดุงนอกจากจะเป็นหลักฐานสำคัญในการตั้งถิ่น
ฐานของปฐมกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ยังเป็นที่เคารพเลื่อมใสของชาว
ไทยทั้งภาคเหนือและภาคต่างๆ ชาวไทยใหญ่ในรัฐฉาน สหภาพพม่า
ญวนนานของจีน ตลอดจนชาวลาว ภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนามีว่า
เป็นพระธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่เก่าที่สุดของล้านนา
รวมถึงความเชื่อเรื่องตุงยาว ๘,๐๐๐ วาที่พระมหากษัตริย์แต่ละเนรมิต
ขึ้นปึกบูชาพระธาตุ โดยยังปรากฏห่อมเสาคงขนาดใหญ่อีกกับพระธาตุ
จนเป็นที่มาของชื่อ พระธาตุคอกยดุง จึงเกิดประเพณีการเดินทางแสวงบุญ
ขึ้นคอกยดุงจนถึงปัจจุบันก็ยังปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยจะมีขึ้นในวันเพ็ญ
-เดือน ๖ ของทุกปี (ตรงกับเดือน ๔ ของภาคกลาง) ประชาชนจะพากัน
เดินเท้าจากบ้านห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย ใช้ระยะเวลาการเดินทางประมาณ

^{๓๔} พิเศษ เขียวจันทร์พจน์, “ประวัติพระธาตุคอกยดุง” ใน พระชินธาตุเจ้าคอกยดุง
อารยธรรมล้านนา, เอกสารอัครล้านนา, สุรินทร์ที่ ๔-จันทร์ที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๓๐, หน้า ๑-๕.

๕-๖ ชั่วโมง ส่วนใหญ่จะเริ่มเดินขึ้นช่วงเย็น หรือหัวค่ำของวันขึ้น
๑๔ ค่ำเพื่อที่จะได้ร่อนทำบุญใส่บาตรพระในเช้าวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ที่วัดน้อย
คอยดุงมีพระธรรมเทศนา สวดพุทธาภิเษก สวดเบิก เจริญพระพุทธมนต์
จากนักพุทธศาสนิกชนเดินทางขึ้นนมัสการพระธาตุคอยดุงที่วัดหลวงคอยดุง
กลางคืนมีเจริญพระพุทธมนต์ สวดเบิก และเวียนประทักษิณพระบรม
สารีริกธาตุ^{๑๕}

^{๑๕} วิภา ไรจนราธา, “พระธาตุคอยดุง” ใน จอมเจ็ด, กรุงเทพฯ:บริษัทอนวิรินทร์พรินต์แอนด์
พับลิชชิง จำกัด(มหาชน), ๒๕๕๓, หน้า ๓๐๔-๓๐๕.

พระธาตุคดยดุง : พลิกประวัติศาสตร์พระธาตุคดยดุง

ตามลำดับเรื่องราวเกี่ยวกับพระธาตุคดยดุงที่เล่ามานี้จะเห็นได้ว่าการสร้างประวัติศาสตร์หน้าใหม่ให้กับพระธาตุคดยดุงคือการสร้างองค์เจดีย์ใหม่หุ้มองค์เดิมโดยที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ใน พ.ศ.๒๕๑๕-๒๕๑๖ นั้นถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่พักโฉมหน้าประวัติศาสตร์ของพระธาตุคดยดุงอันเป็นพุทธสถานที่เชื่อมโยงเผ่าพันธุ์ต่างๆ ในอาณาจักรโยนกและล้านนาอย่างสิ้นเชิง รวมทั้งความไม่รู้เท่าทันการณ์ในเวลาต่อมาจึงมีการนำรูปแบบของพระธาตุคดยดุงองค์ใหม่ไปใช้เป็นสัญลักษณ์ตามสถานที่ต่างๆ ของจังหวัดเชียงราย

เหตุนี้เองที่ยิ่งทำให้เกิดประวัติศาสตร์ซ้ำรอย การนำสัญลักษณ์ทางศาสนาไปใช้ในวงกว้างเป็นเรื่องที่ดี แต่การนำสิ่งที่ไม่ใช่ของแท้ดั้งเดิมไปใช้ด้วยความไม่รู้จะยิ่งก่อให้เกิดความสับสนและส่งเสริมความไม่รู้ไปยังผู้ที่ไม่รู้อยิ่งขึ้นไปอีก

ในช่วง พ.ศ.๒๕๔๘-๔๙ คณะสงฆ์และประชาชนชาวเชียงรายพิจารณากันแล้วเห็นว่าพระธาตุคดยดุงองค์ปัจจุบันมีรูปแบบใหม่ที่ไม่เหลือร่องรอยของสถาปัตยกรรมดั้งเดิมของล้านนาจึงมีความประสงค์ให้มีการบูรณะซ่อมแซมกลับไปสู่สภาพดั้งเดิมแบบล้านนา

โดยมีหนังสือถึงฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งมีการประชาสัมพันธ์อีกหลายครั้ง ในที่สุดจึงมีมติเห็นควรถอดแบบองค์พระธาตุที่สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๖ ออกและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยรอบทั้งหมด สำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่จึงจัดทำโครงการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์วัดพระธาตุดอยสุเทพ นำเสนอของบประมาณ พ.ศ.๒๕๔๘ เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชทรงครองราชย์ครบ ๖๐ ปี

ช่วงนี้จึงถือได้ว่าเป็นการพลิกประวัติศาสตร์พระธาตุดอยสุเทพที่สำคัญมากเพราะเป็นการพลิกกลับมาพระธาตุดอยสุเทพองค์เดิมกลับมาให้ชาวเชียงราย ชาวไทยทั้งประเทศรวมทั้งพุทธศาสนิกชนจากดินแดนอื่นให้ได้ภาคภูมิใจกับพระธาตุดองค์ดั้งเดิมอย่างที่เราควรจะเป็นตั้งแต่ก่อน พ.ศ.๒๕๑๖

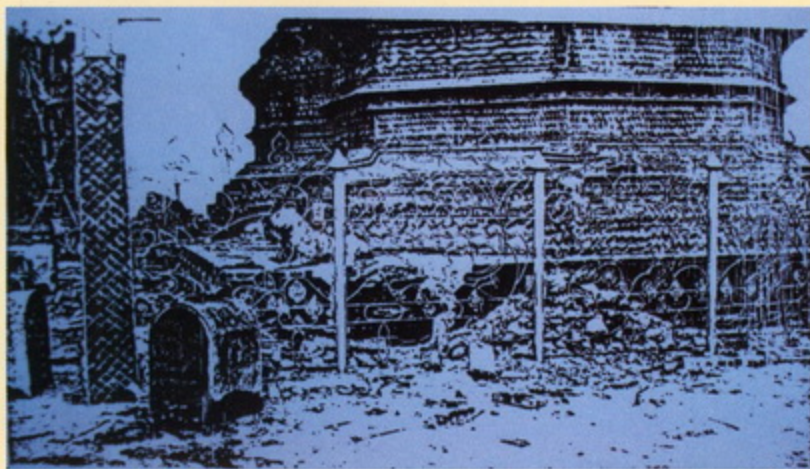

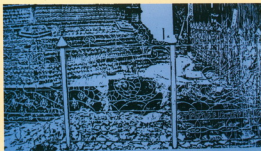
244.3121

๗52๔พ

หอสมุดแห่งชาติรัชมังกลาภิเษก
เชียงใหม่

ประมวลภาพ
การก่อสร้างครอบพระธาตุดอยตุง พ.ศ.๒๕๑๖

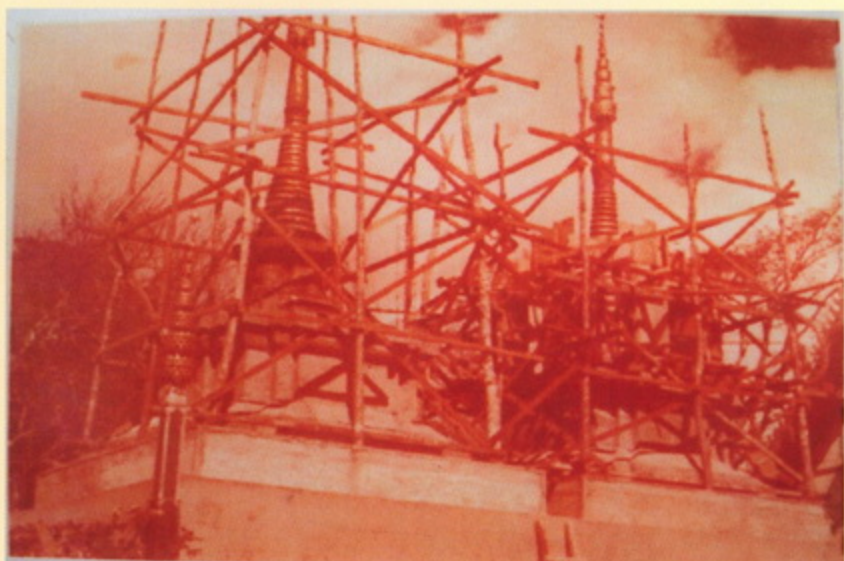

พระธาตุและพระวิหารร้างในเขตเมืองโบราณ พ.ศ. ๒๕๐๖

พระธาตุและพระวิหารร้างในเขตเมืองโบราณ พ.ศ. ๒๕๐๖

พระธาตุคอกยตุ้ง กลางหมอกฝน

พระธาตุคดยตุง : การขุดค้นทางโบราณคดีครั้งใหม่

ด้วยเหตุการณ์ต่างๆ ตามที่เล่าไปนั้นทั้งที่เป็นเรื่องราวในตำนาน และที่เป็นข้อพิจารณาว่าพระธาตุคดยตุงอาจไม่ได้มีอายุเก่าไปกว่าสมัย ล้านนาและด้วยเหตุที่เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๖ พระธาตุเจดีย์ถูกรอบทับ วันนี้มีแนวความคิดที่จะขกเจดีย์ดังกล่าวออกเพื่อให้เห็นพระธาตุเจดีย์ องค์เดิมครั้งกรุงศรีวิชัยบูรณะไว้ แต่ก่อนจะขกเจดีย์ที่กรอบออกได้ ต้องทำการขุดค้นทางโบราณคดีเพื่อตรวจสอบการวางฐานราก การ ซ้อนทับของเจดีย์องค์นอกและองค์ข้างในรวมทั้งตรวจสอบลำดับการ ก่อสร้างพระธาตุเจดีย์คู่นี้และอายุสมัยที่แท้จริง การดำเนินงานครั้งนี้ จึงถือว่าเป็นการศึกษาข้อมูลทางโบราณคดีกับการบูรณะพระธาตุเจดีย์ ไปคราวเดียวกัน

การขุดค้นทางโบราณคดีครั้งนี้มีประเด็นคำถามหลายข้อจึง ขอเล่าไปที่ละประเด็น ดังนี้

สิ่งแรกที่ได้ทำก่อนคือการตรวจสอบการก่อสร้างซ้อนทับกัน ของเจดีย์องค์นอกและองค์ที่อยู่ข้างในรวมทั้งตรวจสอบสภาพและ รูปแบบเจดีย์องค์ข้างในจึงทำการเจาะส่วนฐานของเจดีย์องค์นอกเป็น แนวยาวที่ด้านทิศตะวันออกและทิศเหนือ ปรากฏว่าพบการสร้าง

พระธาตุคอกยุดุง
 ขณะบูรณะทางโบราณคดีและ
 ตั้งนั่งร้านเพื่อศึกษาโครงสร้างเตรียมแยกส่วนยกออก

ซ้อนทับเจดีย์ถึงสามครั้งด้วยกัน เรียงจากครั้งหลังสุดคือเจดีย์ พ.ศ.๒๕๑๖
ถัดเข้าไปพบฐานเจดีย์แปดเหลี่ยมแต่ผนังทึบและฉาบปูนซีเมนต์อย่าง
หยาบๆ ทั้งยังพบข้อความเขียนไว้บนฉิวปูนว่า “๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘”
ถัดเข้าไปอีกพบฐานเจดีย์แปดเหลี่ยมบุแผ่นจังกะ

ฐานเจดีย์ที่ทึบและฉาบปูนซีเมนต์ ปรากฏอักษร “๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘”

เมื่อเจาะผ่านผนังฐานเจดีย์ของคันนอกเข้าไป พบฐานเจดีย์แปดเหลี่ยมแต่เทและ
ฉาบปูนซีเมนต์ ภายในพบฐานเจดีย์ของคันในสุดบุแผ่นจิงโก

ส่วนเจดีย์องค์ที่ติดกับอุโบสถไม่พบว่าบุแผ่นจังกะ
แต่มีร่องรอยทาสีที่ผนังชั้นในสุด
สันนิษฐานว่าบูรณะหรือสร้างใหม่โดยครูบาศรีวิชัย

ในเบื้องต้นนี้จึงสันนิษฐานว่าเดิมเจดีย์เป็นทรงแปดเหลี่ยม
แบบล้านนา ต่อมามีการบูรณะด้วยการเทและฉาบปูนซีเมนต์ตาม
รูปทรงเดิมเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๘ และมีการครอบทับใน พ.ศ.๒๕๑๖

อิฐที่ก่อฐานพระเจดีย์ มีการประทับตรารูปช้าง
เป็นรูปเดียวกับที่เคยพบบนอิฐจากคอกย้างมูบ

เสื่อ รูปปั้นนี้พบแตกหักอยู่ทุกมุมด้านในฐานเจดีย์
จากภาพถ่ายเก่าก่อนสร้างครอบก็พบว่ามีรูปปั้นเสื่อนี้ที่มุมทั้งสี่ของฐานรอบ
พระธาตุคอกยุง มักพบรูปเสื่อประดับศาสนสถานที่ครูบาศรีวิชัยบูรณะหรือ
ปฏิสังขรณ์ไว้เสมอเนื่องจากเป็นปีเกิดของท่าน

แต่มีข้อควรพิจารณาสำหรับเจดีย์ชั้นในสุดของเจดีย์ทั้งคู่นี้ คือ เจดีย์องค์ด้านนอกเจาะตรวจพบว่าการบุแผ่นจังโกซึ่งน่าจะเป็น การก่อสร้างตั้งแต่สมัยล้านนา แต่เจดีย์องค์ด้านในที่ติดกับอุโบสถนั้น ไม่พบแผ่นจังโกทั้งที่ผิวปูนยังมีร่องรอยทาสีจึงอาจเป็นไปได้ว่าเจดีย์ องค์ด้านในนี้แผ่นจังโกเสียหายมากเมื่อครั้งกรุบาศรีวิชัยมาบูรณะแล้ว จึงทาสีแทนประดับแผ่นจังโกหรือเดิมพระธาตุเจดีย์มีองค์เดียวเมื่อ กรุบาศรีวิชัยมาบูรณะแล้วจึงสร้างเพิ่มอีกองค์ให้ครบสององค์ตาม คำานาน แต่ทั้งนี้ยังเป็นเพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้นเนื่องจากการขุดค้น และขุดตรวจยังไม่แล้วเสร็จต้องตรวจสอบฐานที่รองรับพระธาตุเจดีย์ ทั้งคู่นี้ก่อนว่าสร้างในคราวเดียวเพื่อรองรับพระธาตุเจดีย์คู่หรือสร้าง หลายครั้งเพื่อรองรับพระธาตุเจดีย์แต่ละองค์

นอกจากนี้ยังพบว่ามีฐานไพทียกสูงรองรับพระธาตุเจดีย์ พร้อมทางเดินประทักษิณและบันไดทางขึ้นลงและฐานไพทีนี้ยังทอด ยาวไปรองรับอุโบสถในปัจจุบันซึ่งเดิมน่าจะเป็นวิหาร

ส่วนประเด็นคำถามเกี่ยวกับการวางฐานรากเจดีย์องค์นอก เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๖ ทับองค์ในนั้นเมื่อเจาะตรวจแล้วพบว่าเป็นเพียงการ วางกรอบทับสามารถสกัดปูนซีเมนต์และตัดเหล็กโครงสร้างออกแล้ว ยกออกทีละส่วนได้

ภายในจุ่มประดิษฐานพระพุทธรูป ยังสามารถสังเกตเห็นบัวรับปล้องใจได้

ภายในส่วน
เรือนธาตุของเจดีย์
องค์นอกนี้ เป็นส่วน
ของปล้องไฉนของ
พระธาตุดอยตุงองค์
เดิม ซึ่งเห็นได้อย่าง
ชัดเจนว่าสามารถแยก
ส่วนเจดีย์องค์นอก
แล้วยกออกก็จะเห็น
พระธาตุดอยตุงองค์
เดิมได้

นั่งร้านเหล็ก
รอบองค์พระธาตุเจดีย์
เพื่อศึกษาโครงสร้าง
และวางแผนการแยก
ส่วนเจดีย์องค์นอก

ลานประทักษิณปูอิฐ พบได้ลานประทักษิณปูหินอ่อน
 เข้าใจว่าน่าจะเป็นลานดั้งเดิมตั้งแต่สมัยก่อน
 ลานนี้อยู่บนฐานไพทีสูงรอบพระธาตุ

พื้นลาน
ประตักนิม
รอบพระธาตุ

ใช้อิฐแปด
เหลี่ยมปูพื้น
โคจรอบ

นอกจากนี้
บางส่วนยัง
ใช้อิฐ
สี่เหลี่ยมปู
พื้นแทรก
สลับกับอิฐ
แปดเหลี่ยม
คาดว่าคง
เป็นการ
ซ่อมแซมใน
ระยะหลัง

ถานประทักษิณและฐานไพทีสูงที่รองรับพระธาตุไว้
พร้อมบันไดทางขึ้นลงทั้งด้านทิศเหนือและทิศใต้

ตุง

คติความเชื่อในล้านนา

ตุ้ง หมายถึง “ธง” ในภาษาไทยใหญ่เรียกว่า “คำซ่อน” หรือ “คะซุ่น” ในอีสานบางพื้นที่จะเรียกว่า “ทุง”^{๑๖} ในอดีตนิยมสร้างเพื่อเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรม

ตุ้งสร้างขึ้นจากวัสดุที่หลากหลาย เช่น ผ้า กระดาษ ไม้ โลหะ ฯลฯ หากสร้างตุ้งด้วยวัสดุที่ไม่กัดกร่อนไปตามกระแสลม ชาวล้านนาจะเรียกตุ้งนั้นว่าตุ้งกระด้างซึ่งส่วนมากสร้างด้วยวัสดุเช่น ไม้ โลหะ ปูน เป็นต้น สำหรับพื้นที่บนตัวตุ้งที่แบ่งออกเป็นหลายช่องนั้น มีความหมายดังนี้

“...ตุ้งที่มีจำนวน ๘ ช่อง หมายถึง โลกธรรมแปด คือ อริยธรรมและอกนิฏฐารมณ์ ตุ้งที่มีจำนวน ๕ ช่อง หมายถึง โลกุตระธรรม คือธรรมที่ช่วยให้พ้นจากโลก ตุ้งที่มีจำนวน^{๑๗} ช่อง หมายถึง สวรรค์ชั้นดุสิต จะเรียกตุ้งชนิดนี้ว่าตุ้งพันา...”^{๑๘}

^{๑๖} ศิวสินธุ์ บุญโรส. วารสารบ้านนา, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (๒๕๓๕) หน้า ๓๘-๔๓, อ้างถึงใน จารุวรรณ เจริญผล. รูปแบบและเนื้อหาของตุ้งกระด้างในเขตจังหวัดเชียงใหม่, รายงานกระบวนการวิชาการวิจัยทางศิลปะ, ภาควิชาศิลปะไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔, หน้า ๘

ลักษณะการใช้ดุงเพื่อประกอบพิธีกรรมของชาวล้านนาอาจจะแบ่งได้
ตามลักษณะของพิธีกรรมได้ ๔ ประเภท ดังต่อไปนี้

๑. ดุงใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคล ได้แก่ ดุงใจย (ดุงชัย), ดุงเป็ง เป็นต้น
๒. ดุงที่ใช้ในพิธีกรรมอวมงคล ได้แก่ ดุงสามหาง, ดุงดอง, ดุงเรือ เป็นต้น
๓. ดุงที่สามารถใช้ได้ทั้งในพิธีกรรมที่เป็นมงคลและไม่เป็นมงคล ได้แก่ จ้อ
หมายถึงธงรูปทรงสามเหลี่ยม

ปัจจุบัน “ดุง” ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวล้านนา แม้ว่าการใช้
งานดุงจะมีความหมายที่แตกต่างออกไปจากเดิมบ้าง เช่น การแห่เข้าขบวนใน
งานพิธีของรัฐหรือเอกชน ประดับตกแต่งสถานที่ท่องเที่ยว ตกแต่งอาคาร
สถานที่ เป็นต้น แต่การสร้างดุงเพื่อใช้ในพิธีกรรมตามประเพณีและความเชื่อ
ดั้งเดิมก็ยังคงอยู่

ตุง : ในพิธีมงคลของล้านนา

๑. ตุงไชย ตุงไชย ตุงชัย

ตุงไชย ตุงไชย ตุงชัย ส่วนเป็นชื่อเรียกตุงประเภทเดียวกันที่ใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคลดังต่อไปนี้

- ถวายเป็นเครื่องบูชาพระประธานในโบสถ์ วิหาร เชื่อว่าได้านิสงส์มาก ผู้ถวายตุงเมื่อสิ้นอายุขัยจะไม่ตกนรก นิยมถวายในวันพญาวัน^{๙๙} เนื่องในประเพณีสงกรานต์

- งานตั้งธรรมเทศมหาชาติ

- ปักในบริเวณงานขณะมีงานปอย^{๑๐๐}

สำหรับเด็กหรือคนหนุ่มสาวไม่นิยมทำอุทิศให้ตนเอง เพราะเชื่อว่าการทำบุญด้วยตุงได้อานิสงส์แรงมาก อาจทำให้ป่วยไข้หรือถึงแก่ความตายได้

ลักษณะโดยทั่วไปของตุงไชย มักทำเป็นแผ่นยาวห้อยอยู่ด้านบนปลายเสานักทอดด้วยเส้นด้ายสีขาวเป็นหลักไม่นิยมสีดำ กันด้วยไม้ไผ่เป็นช่วงๆ เรียกว่า “ห้อง” มีประมาณ ๑ หรือ ๕ ห้อง ปลายไม้ไผ่กันแต่ละห้องประดับด้วยฟู่ห้อยเงินตรา ใบโศกหรือสูงของนางพญา^{๑๐๑} ถวดลายในเส้นธงมักแสดงความหมายในทางที่เป็นมงคล เช่น ปราสาท ช้าง ม้า ฯลฯ โดยใช้ด้ายสีสดใส ส่วนหัวตุงใช้ไม้ไผ่ทำเป็นวงต่อกัน ๓ หรือ ๕ ชั้น หางตุงใช้เส้นด้ายดักเป็นตาข่ายห้อย

^{๙๙} ตรงกับวันที่ ๑๕ เมษายน หรือวันสุดท้ายของวันสงกรานต์ล้านนา

^{๑๐๐} งานประเพณีที่จัดขึ้นระหว่างเดือนมีนาคม-เมษายน เป็นงานฉลองวันวิงหลังจากที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณะประโยชน์ เช่น ถนน, ศาลา, วิหาร ฯลฯ

^{๑๐๑} สิ่งประดับตกแต่งปลายไม้ไผ่กันแต่ละห้อง มีวัตถุประสงค์เพื่ออุทิศผลบุญแก่ผู้ตายที่ไม่มีญาติมิตรจะอุทิศส่วนกุศลให้หรือผู้ตายที่มีฐานะยากจนญาติพี่น้องไม่อาจจะสร้างทำทานตุง

หรือใช้ผ้าสีแดงหรือขาวตัดให้มีขนาดยาวตามรูปแบบของตุ่งและใช้กระดาษเงิน
กระดาษทองตัดหรือฉลุเป็นลวดลายதாகาวติดลงบนผ้าให้เกิดลวดลาย
ต่าง ๆ แล้วตกแต่งด้วยพู่ห้อย

เสาสำหรับแขวนหรือห้อยตุ่งใจมีส่วนประกอบต่าง ๆ ตามตำนาน
ของชาวไทยลื้อสิบสองปันนา^{๒๑} ที่เข้ามาอาศัยในดินแดนล้านนาดังต่อไปนี้

- หัวตุ่งคือไม้ชักผ้า แทนคนชักผ้า หมายถึงพระศรีอริยเมตไตร
- รูปไก่และส่วนหัวของตุ่ง แทนไก่ หมายถึงพระกฤษณะ
- ส่วนยาวของตุ่งและใบไม้^{๒๒} (สิ่งประดับปลายไม้ไผ่กันตุ่งแต่ละห้อง)
แทนนก หมายถึงพระโกนาคม
- ลายตาราง หรือลายรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด แทนเต่า หมายถึงพระกัศยป
- ลูกกลมประดับตุ่ง หมายถึง พระโคตมะ

๒. ตุ่งพันวา

ตุ่งพันวาใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคลต่อไปนี้

- ถวายเป็นเครื่องบูชาพระประธานโบสถ์ วิหาร โดยพาดไว้บนช่อ เชื่อว่าได้
อานิสงส์มาก ผู้ถวายตุ่งเมื่อสิ้นอายุขัยจะไม่ตกนรก
- ปักถวายไว้หน้าศาสนสถานเพื่อเฉลิมฉลองการสร้าง^{๒๓}

^{๒๑} อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ ๓๐, หน้า ๒๕

^{๒๒} บางที่เรียกว่าตุ่งขอนผานนาง เป็นส่วนที่ห้อยประดับที่ปลายไม้ไผ่กันเป็นห้องของตุ่ง
มักทำเป็นรูปตุ่งเล็ก ๆ

- ถวายหน้าสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ^{๒๔}

ลักษณะส่วนมากของคูกพันวาใกล้เคียงกับคูกใจ คือ เป็นแผ่นยาวทอดด้วยเส้นด้ายสีขาวเป็นหลักไม่นิยมสีดำ ก้นด้วยไม้ไผ่เป็นช่วงๆ เรียกว่า “ห้อง” มีประมาณ ๑๖ ห้อง โดยทั่วไปไม่มีความจำเป็นต้องยาวเท่ากับชื่อที่เรียก ปกติจะยาวประมาณ ๑๐ วา^{๒๕} ปลายไม้ไผ่แต่ละห้องจะประดับด้วยพู่ห้อย เงินตรา ใบไธหรือดงซอนผานาง ถวดลายในผืนธงมีความหมายในทางที่เป็นมงคล เช่น ปราสาท ช้างม้า ฯลฯ โดยใช้เส้นด้ายสีดกสี ส่วนหัวดุงใช้ไม้ไผ่ทำเป็นวงค่อกัน ๕ ชั้น ทางดุงใช้เส้นด้ายดักเป็นตาข่าย

ปัจจุบันมีการนำเอาคูกพันวามาใช้ในงานเฉลิมฉลองต่างๆ เช่น การฉลองภายหลังการก่อสร้างกำแพงเมืองเชียงราย ในจังหวัดเชียงราย หรืองานแห่คูกพันวาของจังหวัดแพร่ โดยในขบวนแห่ใช้คนถือดุงไปถามความยาวของตัวดุง

^{๒๔} อ้างแล้ว เจริญวรรตที่ ๓ และ ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร, บรรณาธิการ, สถาบันวิจัยสังคม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คำานเมืองเชียงแสน, เอกสารวิชาการร่วมสมัย ๑๐๐ ปี เชียงใหม่ อันดัย ๖, เมือง, เชียงใหม่, ๒๕๓๔

การสร้างเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุบนคอกคูก เมื่อสร้างเสร็จ พระมหากษัตริย์พระเจ้าได้อธิฐานคูกบูชาธาตุ คันคูกสูงแปดพันวา, คูกยาวเจ็ดพันวา, กว้างสี่ร้อยวา เป็นเกตุให้ชาวบ้านเรียกชื่อคอกนั้นว่าคอกคูกมาจนถึงทุกวันนี้ เป็นการเล่าเรื่องราวเชิงสัญลักษณ์เพื่อเน้นความสำคัญของคอกคูก และให้ภาพการใช้งานคูกในทางพุทธศาสนาอย่างชัดเจน

^{๒๕} อ้างแล้ว เจริญวรรตที่ ๔๐

^{๒๕} อ้างแล้ว เจริญวรรตที่ ๒๔, หน้า ๒๗

ตุงพันวา วัดศรีบุญเรือง ตำบลปง อำเภอลอง จังหวัดพะเยา

๓. ตุงชาววา

คำว่าชาวในภาษาล้านนาหมายถึงจำนวนยี่สิบ จะนั้นคำว่าตุงชาววา น่าจะหมายถึงตุงที่มีความยาวยี่สิบวา แต่โดยทั่วไปมีความยาวไม่ถึงยี่สิบวา หรือ ๔๐ เมตร ส่วนมากจะยาวประมาณ ๖-๗ เมตร เท่านั้น ใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคล คือแขวนไว้ที่หน้าวัดเพื่อทำพิธีสะเดาะเคราะห์ให้แก่ตนเองและญาติมิตรในเวลาเจ็บป่วย

ลักษณะตุงเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมยาว สร้างจากผืนผ้ามีไม้ไผ่กั้นเป็นช่วงๆ เรียกว่าห้อง ปลายไม้ไผ่แต่ละห้องจะประดับด้วยพู่ห้อย เงินตรา ใบไธหรือ ตุงขอนผานนาง

๔. ตุงโย

ตุงโยใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคลดังต่อไปนี้

- ดวายเป็นเครื่องบูชาพระ
ประธานในโบสถ์ วิหาร
เชื่อว่าได้านิสงส์มาก ผู้
ถวายคงเมื่อสิ้นอายุขัยจะ
ไม่ตกนรก นิยมถวายใน
วันพญาวัน๒๖เนื่องใน
ประเพณีสงกรานต์
- งานตั้งธรรมเทศ
มหาชาติ
- ปักในวัดขณะมีงานปอย

๒๖ ย้ำแล้ว เจียงฮรายที่ ๓๕

ลักษณะของตุ้มโฮงจะเป็นแผ่นยาวด้วยเส้นด้ายสีต่างๆ เช่น ขาว แดง เหลือง เป็นต้น ไม่นิยมสีดำ การสร้างตุ้มโฮงโดยทั่วไปมี ๒ วิธี คือ

วิธีแรก สร้างโดยการทอผ้าผืนยาวแล้วกันด้วยไม้ไผ่เป็นช่วงๆ เรียกว่า “ห้อง” เว้นบางห้องไม่ทอเส้นพุ่ง มีประมาณ ๘ หรือ ๙ ห้อง ปลายไม้ไผ่กันแต่ละห้อง ประกอบด้วยหูห้อย เงินตรา ใบไม้ หรือตุ้มขอนนางพาน

วิธีที่สอง ใช้เส้นด้ายสีสลับกันเข้ากันกับแกนไม้ไผ่ที่มัดติดกันเป็นรูปกากบาท ขนาดเล็กแล้วนำมาเรียงต่อกันเป็นผืนยาวหรือแขวนเป็นพวง

ภาพพระนฤพนคฺง

๕. ดุงพระนฤ พระนฤ พระนค

ลักษณะของดุงพระนฤมักทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สร้างด้วยผ้าหรือกระดาษเขียนภาพพระพุทธเจ้า เรื่องราวพุทธประวัติ หรือพระชาดก โดยมักนิยมเขียนภาพพระพุทธเจ้าอยู่ตรงกลางขนาดสองข้างด้วยพระสาวก ส่วนหัวและท้ายของดุงประกบด้วยไม้เพื่อเวลาคลี่ดุงออกแขวนจะไม่บิดงอเสียรูปร่าง

คฺงพระบฏใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคลดังต่อไปนี้

-ถวายเป็นเครื่องบูชาพระประธานในโบสถ์ วิหาร โดยประดับไว้เบื้องหลังพระประธาน เชื่อว่าได้านิสงส์มาก ผู้ถวายคฺงเมื่อสิ้นอายุขัยจะไม่ตกนรก และในชาติภพภักจะได้อบรมนิพาน

-แขวนที่ต้นไม้ใหญ่ขณะประกอบพิธีกรรมจำถวายเช่นปูเสวยยาแสะ^{๒๗} อารักษ์เมืองเชียงใหม่ ในขณะที่ทำพิธีหากลมไม่พัดพระบฏให้แกว่งไกวถือว่า เป็นลาบบอกเหตุร้ายที่จะเกิดกับบ้านเมือง

-คฺงพระบฏเรื่องพระเวสสันดรชาดกใช้แขวนรอบพระวิหารด้านนอกในพิธีตั้งธรรมหลวง^{๒๘}

-คฺงพระบฏที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ชาดกเรื่องพระเจ้าสิบชาติ ชาดกเรื่องสุวรรณะวัทหลวง เจ้าชายสิทธิดะ

^{๒๗} ถ้างแฉ้ว เจิงอรวรที่ ๑๖

^{๒๘} กาญพนธ์ เถาเทศ, จิตรกรรมฝาผนังล้านนา, ด้านสุทธาการพิมพ์, กรุงเทพฯ, ๒๕๔๑, หน้า ๑๕๑-๑๖๒

หลวงพ่อแดง

ดุงที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนเรื่องราวในพุทธศาสนาที่แพร่หลายในดินแดนล้านนามีดังต่อไปนี้

ก.ดุงที่ใช้แทนเรื่องชาดกพระเจ้าสิบชาติ ซึ่งเป็นเรื่องราวในชาดิกพก่อนของพระพุทธเจ้า เฉพาะสิบชาติสุดท้าย เพื่อแสดงให้เห็นคุณธรรมที่พระองค์ได้สร้างขึ้นอย่างยากยิ่งในชาติที่แล้วก่อนที่จะได้ตรัสรู้ เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจแก่พุทธศาสนิกชน เรื่องราวของพระเจ้าสิบชาติเป็นแรงบันดาลใจให้ชาวล้านนากิดประดิษฐ์ดุงเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนเรื่องราวเหล่านั้น สำหรับถวายไว้กับพระประธานในโบสถ์ วิหาร หรือใช้ประดับตกแต่งในสถานที่ประกอบพิธีเทศน์มหาชาติหรือที่ชาวล้านนาเรียกว่าพิธีตั้งธรรมหลวง ซึ่งจะจัดในวันเพ็ญเดือนยี่ วันเพ็ญเดือนสิบสอง

ดุงดิน	หมายถึง	พระเตมีย์
ดุงทราย	หมายถึง	พระมหานก
ดุงไม้	หมายถึง	พระสุวรรณสาม
ดุงหิน(ตะกั่ว)	หมายถึง	พระเนมิราช
ดุงเหล็ก(ตีบุก)	หมายถึง	พระมหสถ
ดุงเหล็ก	หมายถึง	พระภูริทัต
ดุงทอง(ทองเหลือง)	หมายถึง	พระจันทรกุมาร
ดุงข้าวเปลือก	หมายถึง	พระนารถ
ดุงข้าวสาร	หมายถึง	วิภูรบัณฑิต
ดุงเงิน	หมายถึง	พระเวสสันดร

ข. ดุงเล่าเรื่องสุทนต์ระวัพลวงชาดก

ค. ดุงที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนอดีต
พระพุทธเจ้า ที่มีพระพุทธรูปจำนวน
๒๘ องค์ เป็นสัญลักษณ์หมายถึงอดีต
พระพุทธเจ้าทั้ง ๒๘ พระองค์ เรียกว่า
“ดุงพระเจ้าชาวแปล”

ง. ดุงทองคำ เป็นสัญลักษณ์แทนเรื่อง
ราวของเจ้าชายสิทธัตถะ พระพุทธเจ้า
องค์ปัจจุบัน

๖. ดุจตะขาบ ดุจจระเข้ และดุจเงือก

ดุจตะขาบ ดุจจระเข้และดุจเงือก เป็นดุจภาพสัตว์ไว้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคล คือ ใช้น้ำขบวน กฐินไปยังวัดแล้วนำไปปักไว้ที่ หน้าวัดเป็นเครื่องหมายว่าได้ ทำพิธีทอดกฐินแล้ว เป็นความ เชื่อมเคียวกันกับทางภาคกลาง ของประเทศไทยเพราะความ เชื่อว่าการทำบุญทอดกฐินได้ อานิสงส์มาก กระทั่งสัตว์อย่าง ตะขาบหรือจระเข้ยังอยากมีส่วนร่วมในพิธีแต่เนื่องจากว่า เป็นสัตว์จึงไม่อาจจะร่วม

ขบวนทอดกฐินไปกับมณฑลที่ได้จึงทำธงแล้ววาดรูปภาพตะขาบและจระเข้สำหรับ นำขบวนและไปปักไว้หน้าวัดดังกล่าวแล้ว ส่วนดุจรูปนางเงือกเป็นของที่สร้าง ขึ้นมาใหม่เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม ถือได้ว่าเป็นพัฒนาการสร้างดุจรูปแบบใหม่ที่ น่าสนใจและสะท้อนให้เห็นว่าการสร้างดุจเพื่อประกอบพิธีกรรมยังคงได้รับการสืบเนื่องจนเกิดเป็นดุจรูปแบบใหม่

ตุ๊กกระด้างหน้าวิหาร
วัดกลางเวียง
เชียงราย

๑. ตุ๊กกระด้าง

ตุ๊กกระด้างที่ใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคล คือ -ถวายไว้เป็นคู่สำหรับตั้งบูชาด้านหน้าพระประธานในโบสถ์ วิหาร เชื่อว่าได้านิสงส์มาก ผู้ถวายตุ๊กกระด้างเมื่อสิ้นอายุขัยจะไม่ตกนรก และจะได้บรรลุนิพานในชาติภพหน้า

-ถวายไว้เป็นคู่สำหรับตั้งบูชาด้านหน้าโบสถ์วิหาร

ตุ๊กกระด้าง หน้าพระประธานในวิหาร วัดกลางเวียงเชียงราย
 ตกแต่งเป็นรูปพระพุทธเจ้าห้าพระองค์

ลักษณะของตุ๊กกระด้างมักทำเป็นแผ่นยาว มีขนาดใหญ่ สร้างด้วยวัสดุ ที่ทนทาน เช่น ไม้ ปูนปั้น หรือโลหะ เลียนแบบตุ๊กใจ ตุ๊กเป้ง หรือตุ๊ก ที่ใช้ในความหมายที่เป็นมงคลอื่นๆ ที่สร้างจากผ้า หรือกระดาษ มักตกแต่ง ประดับประดาโดยกรรมวิธีการต่างๆ เช่น เขียนสี ลงรักปิดทองประดับกระจก เป็นต้น เพื่อให้เกิดความสวยงามถาวร จากวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเมื่อนำขึ้น แขนงกับเสาจะไม่แกว่งไกวไปตามสายลมเหมือนตุ๊กที่ทำจากผ้าหรือกระดาษ จึงเรียกว่าตุ๊กกระด้าง

นอกจากตัวตุ๊กกระด้างที่น่าสนใจ เสาสำหรับแขวนก็ยังมีส่วนประกอบ ที่สำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน ดังนี้

-ฉัตร เป็นเครื่องประดับบนสุดของเสา มี ๓ ชั้น หรือ ๕ ชั้น สร้างด้วยไม้ หรือโลหะ ตกแต่งอย่างสวยงามกับบนฐานรองรับฉัตร

-ฐานรองรับฉัตร ทำเป็นรูปต่างๆ ตกแต่ง อย่างสวยงามตามความต้องการ ของผู้สร้าง เช่นประดิษฐ์เป็นรูปหงส์หรือนกหัสติลิงค์^{๒๕} เพราะเชื่อว่าเป็น นกที่บินสู่สวรรค์ สามารถนำผู้ทานตุ๊กสู่สวรรค์ได้ บางครั้งฐานฉัตรทำเป็น ดอกบัวตูม หรือภาพเทวดาพนมมือ

-ตัวเสา มีทั้งที่สร้างจากไม้และหล่อด้วยปูน

-ฐานเสา อาจทำเป็นฐานสี่เหลี่ยมธรรมดา หรือมีรูปอื่นๆ ประดับ เช่น ช้าง หรือนาค โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อถ่วงน้ำหนักให้ตุ๊กกระด้างที่ตั้งขึ้นนั้นมีความ มั่นคง ฐานเสาดังกล่าวมักฝังติดกับที่ แต่หากเป็นตุ๊กกระด้างขนาดเล็กอาจ จะทำเป็นเสาลอย

^{๒๕} นกหัสติลิงค์เป็นสัตว์ในจินตนาการ มักถูกกล่าวถึงในวรรณกรรม เขียนเป็นภาพจิตรกรรม ทำเป็นประติมากรรม มีรูปร่างเป็นสัตว์ผสมระหว่างนกกับช้าง ตัวเป็นนก หัวเป็นช้าง ในตำนาน นอกจากจะเป็นฐานรองรับบนหัวเสาตุ๊กกระด้าง พิธีศพของกษัตริย์ผู้ใหญ่หรือเชื้อพระวงศ์ ก็มีการสร้างรูปนกหัสติลิงค์ไว้เพื่อคุ้มครอง

๘. कुञ्जช่อช้าง कुञ्จช่อช้าง

คุ้งจ้อช้าง หรือคุ้งช่อช้าง ในสมัยโบราณใช้เป็นเครื่องหมายประจำตัวแม่ทัพ ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งาน ใช้ร่วมหน้าขบวนแห่งพระพุทธรูป คำว่าจ้อหรือช่อหมายถึงคุ้งรูปทรงสามเหลี่ยม คำเรียกคุ้งจ้อช้าง คุ้งช่อช้าง น่าจะหมายถึงคุ้งสามเหลี่ยมที่มีขนาดใหญ่ประมาณ ๕๐ เซนติเมตรขึ้นไป ปักด้วยดินเงินดินทองเป็นเครื่องหมายประจำตัวของแม่ทัพ หรือพลอาสาต่างๆ ที่มีความหมายมงคล

๙. कुञ्जन่าน कुञ्จน่าน

คุ้งจ่อน่าน คุ้งช่อน่าน ใช้ปักพุ่มกล้วยสลากหรือเครื่องไทยทานแก่ไปวัด ลักษณะเป็นแผ่นรูปสามเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก สร้างจากกระดาษหลากสีฉูดฉาดไปร้งบนผืนคุ้งให้สวยงาม ปลายด้านกว้างของคุ้งทากาวติดกับด้ามไม้ไผ่

คองฟู้

๕. ตุกราว

ตุกราวใช้ประดับประดาในงานฉลองต่างๆ ลักษณะเป็นแผ่นสามเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก สร้างจากกระดาษหรือผ้าหลากสีฉลุลายไปร้งบน ผืนตุ่งให้สวยงามใช้ติดบนเชือกห้อยเป็นระยະ

๑๐. ดุงคำกิ่ง

ลักษณะเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมขนาดกว้างประมาณ ๑ คืบ ความยาวเท่าความสูงของผู้สร้างดุง สร้างจากกระดานหรือผ้าสีขาว อาจตกแต่งลวดลายด้วยกระดานเงินกระดานทองเป็นลวดลายมงคล

ดุงคำกิ่ง^{๑๑}ใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคล โดยเฉพาะพิธีกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการต่ออายุของเจ้าของดุง ดังต่อไปนี้

- ใช้ในงานขึ้นบ้านใหม่ที่มีการทำพิธีสืบชะตา
- พิธีสะเดาะเคราะห์
- ปักนักษัตรกองทรายในวันสงกรานต์

^{๑๑} คำ	หมายถึง	เท่ากับ
กิ่ง	หมายถึง	ตัว

๑๒. ดุงสิบสองนักษัตร

ดุงสิบสองนักษัตร ใช้ใน
พิธีกรรมที่เป็นมงคล คือ

-ถวายไว้หน้าพระประธาน
ในโบสถ์ วิหาร เชื่อว่าได้

อาานิสงส์มาก ผู้ถวาย
ดุงเมื่อสิ้นอายุขัยจะไม่

ตกนรกและในชาดิกภพหน้า
จะได้บรรลุนิพพานและเมื่อ

แก่ส่วนกุศลในการสร้าง

ดุงสิบสองนักษัตรให้แก่
ญาติพี่น้อง-พิธีกรรมต่ออายุ

ของเจ้าของดุงและญาติ
พี่น้อง-ใช้ในงานขึ้นบ้าน
ใหม่ที่มีการทำพิธีสิบชะตา

-พิธีสะเดาะเคราะห์

-ปักบูชากองทรายใน
งานสงกรานต์

ลักษณะเป็นแผ่น
รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าสร้าง
จากกระดาษหรือผ้าพื้น
สีขาว เขียนรูปสิบสอง
นักษัตรบนผืน หรือ
แกะสลักลงบนแผ่นไม้
หรือปั้นปูนเป็นภาพสิบ
สองนักษัตร

๑๓. ดุงเป้ง

ดุงเป้ง เป็นดุง ใช้ในพิธีกรรม
ที่เป็นมงคล ได้แก่

- ถวายไว้หน้าพระประธานในโบสถ์
วิหาร เชื่อว่าได้านิสงส์มาก ผู้ถวายดุง
เมื่อสิ้นอายุขัยจะไม่ตกนรกและในชาติ
ภพหน้าจะได้บรรลุนิพาน
- ปักบูชากองทรายในงานสงกรานต์

ลักษณะเป็นแผ่นรูปสี่เหลี่ยม
ผืนผ้าสร้างจากกระดานหรือ
ผ้าพื้นสีขาว วาดภาพนักฆัตรของ
เจ้าของดุง อาจตกแต่งด้วยการฉลุลาย
หรือใช้กระดานเงินกระดานทอง
ประดับประดาให้สวยงาม

๑๔. ดอกกบฏึง ดอกไต้หวัน ดอกไต้หวัน
ดอกกบฏึง ดอกพญาขอ

ดอกกบฏึง ดอกไต้หวัน ดอกไต้หวัน
ช้าง ดอกกบฏึง ดอกพญาขอ เป็น
ดอกชนิดเดียวกันหากแค่เรียกชื่อ
แตกต่างกันไปในแต่ละที่ ใช้ใน
พิธีกรรมที่เป็นมงคล คือ
-ปักในพุ่มกล้วยสลากหรือเครื่องไทย
ทานแก่ไปวัด
-ปักบูชากองทรายในวันสงกรานต์

ลักษณะเป็นทรงจอมสูง
คล้ายเจดีย์หรือปราสาท สร้างจาก
กระดานสีขาวหรือสีสดใสซ้อน
กัน ๒ แผ่น ความกว้างด้านละ
ประมาณ ๕๐ เซนติเมตร พับ
ทบแขนง ๔-๕ ทบ ใช้กรรไกร
ตัดสลับไปมา แล้วกลิ้งออกให้
กึ่งกลางขอบกระดานติดกับ
ไม้แฉวน

ดอกไต้หวัน

๑๕. ดุงขอนวงช้าง ดุงขอนก้ม ดุงยอ

ดุงขอนวงช้าง ดุงขอนก้ม ดุงยอ เป็นดุงแบบเดียวกัน ใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคล คือ ใช้อวดायไว้หน้าพระประธานในโบสถ์ วิหาร เชื่อว่ามีอานิสงส์มาก ผู้สร้างดุงถวายเมื่อสิ้นอายุขัยจะไม่ตกนรกและจะได้บรรลุนิพานในชาติภพหน้า

ลักษณะของดุงเป็นแกนวงแหวนทำด้วยไม้ไผ่ บัดโยงเป็นปล้องหุ้มด้วยกระดานสี หรือหุ้มด้วยเส้นด้ายสีสกลสี หรือผ้าสี แล้วจึงตกแต่งให้สวยงามด้วยกระดานเงินกระดานทอง พู่ห้อย

๑๖. ดุงก้างขาว

ดุงก้างขาว ใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคล คือ การถวายทานเพื่อเป็นปัจจัยแก่ผู้ถวายในภพหน้า ลักษณะเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมขาว กว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๓ เมตร สร้างจากผ้าหรือกระดานสีขาวตกแต่งด้วยกระดานเงินกระดานทอง มีดุงขนนางผนางหรือใบไฮประดับตกแต่งให้สวยงาม

๑๗. ตุ๊กตา/คน

ตุ๊กตา/คน ใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคล คือ

- พิธีสืบชะตาเจ้าของตุ๊ก
- พิธีสะเดาะเคราะห์
- ปักบูชากองทรายในวันสงกรานต์

ทำด้วยกระดานสีขาว ยาวประมาณ ๑ คืบ ดัดเป็นรูปคน ส่วนหัว
คนห้อยอยู่ก้นกับก้านไม้ไผ่

๑๘. ดอกข้าวเปลือก

ดอกข้าวเปลือก ใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคล คือ ใช้ปักในพุ่มกล้วยสลากหรือเครื่องไทยทานแห่ไปวัด สร้างโดยใช้ข้าวเปลือกมาดัดกับด้ายสีต่างๆ ซึ่งด้ายที่นำมาดัดจะมีความหมาย^{๓๓} ดังต่อไปนี้

- สีแดง หมายถึง โชคลาภ ก้าวขายประสบ
ความสำเร็จ
- สีเหลือง หมายถึง ความเจริญรุ่งเรือง
- สีขาว หมายถึง ชีวิตที่ปราศจากอุปสรรค
สิ่งที่ไม่ดีจะกลับกลายเป็นดี
- สีฟ้า หมายถึง อายุมั่นขวัญขึ้น ปราศจากโรค
- สีชมพู หมายถึง อำนาจ บารมี
- สีเขียว หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์
- สีน้ำเงิน หมายถึง มงคลแห่งชีวิต

ปัจจุบันมีการดัดดอกข้าวเปลือกล้อมเงินเหรียญ พระเครื่อง เพื่อให้บูชาในบ้านเรือน ร้านค้า ให้เป็นของขวัญในโอกาสต่างๆ หรือแขวนไว้ในวันมงคลเพื่อเป็นมงคล

^{๓๓} กลุ่มวิถีไทย จังหวัดแพร่

๑๕. ถุงขอนนางผาน หรือใบโธ

ถุงขอนนางผาน หรือใบโธ ใช้ประดับประดาถุงอื่นๆ ที่ใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคล เช่น ถุงใจ ใช้ถุงขอนนางผาน หรือใบโธ ตกแต่งที่ปลายไม้ไผ่คัน แต่ดะห้อง มีวัตถุประสงค์เพื่ออุทิศผลบุญที่ได้จากการทานถุงไปยังผู้ตายที่ไม่มีญาติมิตรจะอุทิศส่วนกุศลให้ หรือผู้ตายที่มีฐานะยากจน ญาติพี่น้องไม่อาจจะสร้างทานถุงให้ได้ ลักษณะทั่วไปมักเป็นถุงขนาดเล็ก บางครั้งอาจจะทำเป็นระย้าฟูห้อย หรือติดธนบัตร

ถุงชนิดนี้
คือฟูห้อยที่ติด
กับถุงใหญ่
แต่ถ้าทำเป็น
แผ่นถุงเล็กๆ
ก็จะเรียกว่า ใบโธ

ตุง : ที่ใช้ในพิธีอวมงคลของล้านนา

๑. ตุงสามหาง ตุงย่องแอ่ง

ตุงสามหาง ตุงย่องแอ่ง ใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวล้านนา โดยทั่วไปมักใช้แห่หน้าขบวนศพไปยังป่าช้า หลังจากนั้นจึงเผาไปพร้อมกับศพ

ลักษณะทั่วไปส่วนบนของตุงมักทำเป็นรูปศรีระคนดัดมาเป็นส่วนลำตัวและแขนสองข้าง ส่วนที่ควมเป็นขากลัดทำเป็นชายขาว ๓ ชาย ตุงสามหาง ตุงย่องแอ่ง ใช้ในพิธีศพของชาวบ้าน สร้างจากกระดาษขาวหรือผ้าขาวเรียบไม่มีลวดลายหรือดกแต่งด้วยกระดาษเงิน กระดาษทองหรือลวดลายโปรงบ้างก็ได้ หากเป็นศพพระภิกษุจะทำส่วนหัวตุงเป็นรูปเทวดา เจติย หรือโกศหางทั้งสามของตุงอาจจะตีความได้ว่าหมายถึง กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ และอาจจะตีความตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาได้อีกหลายทาง

๒. ดุงเรือ

ดุงเรือ ใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้ดั่งบนหีบศพของผู้ที่ตายด้วยสาเหตุที่ไม่ปกติ เช่น คายเพราะอุบัติเหตุ ถลอลตก ถลันคายน พ้นท่า คายเพราะถูกสัตว์ทำร้ายเป็นต้น เพื่อให้แก้ววิญญาณผู้ตายไปไหว้พระเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์

สร้างจากสังกะสี ทำเป็นรูปเรือพร้อมคนและพาย มีเสาสูงตั้งไว้กลางเรือแขวนดุงอันเล็ก

ดุงเรือหรือดุงซ่อที่ประดับเรือในพิธีอุทิศส่วนบุญไปยังผู้ล่วงลับ

๓. ดุงเหล็ก ดุงทอง ดุงเงิน ดุงทอง

ดุงเหล็ก ดุงทอง ดุงเงิน ดุงทอง ใช้ร่วมกับพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตาย โดยใช้ตั้งบนหินศพของผู้ที่ตายด้วยสาเหตุที่ไม่ปกติ เช่น คายเพราะอุบัติเหตุ กอดคอกัน หลับคายน พ้นคำ คายเพราะถูกสัตว์ทำร้าย เป็นต้น เพื่อให้วิญญาณผู้ตายนำไปไหว้พระจุฬามณีบนสวรรค์

ลักษณะเป็นรูปใบไม้ส่วนบนทอดเข้า ส่วนล่างยาวปลายแหลมเรียวยาวหรือทำเป็นรูปสามเหลี่ยมมีหูสำหรับแขวน สร้างด้วยแผ่นสังกะสีหรืออะลูมิเนียม สมมติว่าเป็นเหล็กหรือเงิน หากสร้างด้วยทองเหลืองสมมติว่าเป็นทองหรือทองคำ แขวนไว้กับขดลวดกลมคล้ายฉัตร ๒ ชั้น จำนวนชั้นละ ๘ ชั้น ชั้นบนเป็นดุงทอง ชั้นล่างเป็นดุงเหล็ก รวมเป็น ๑๖ อัน ตามคติพุทธศาสนาหมายถึงนรก คือหนทางแห่งความหลุดพ้นแปดประการ และอนาริยมรรคหรือสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติแปดประการ ในบางครั้งทำเป็น ๑๑ อัน หมายถึงพระชาดกทั้งสิบ พระชาดกรวมกับพระพุทธเจ้าอีก ๑ องค์ หรือบางครั้งทำ ๘ อัน หรือ ๑๐๘ อัน

๔. ศุงข้าวเปลือก ศุงข้าวสาร

ศุงดิน ศุงทราย

ลักษณะเป็นรูปใบไม้ส่วนบนคอดเข้าส่วนปลายล่างเรียวแหลม สร้างโดยตัดแผ่นสังกะสี อะลูมิเนียม หรือแผ่นทองเหลืองเป็นรูปคุงแล้วทาด้วยกาวหรือยางไม้ให้เกิดลวดลายตามต้องการจากนั้นจึงเอาข้าวเปลือกหรือข้าวสารหรือดินหรือทราย(ตามชนิดศุง)มาโรยบนกาวตามลวดลายที่ได้วาดไว้นั้น แขนงไว้บนแผงไม้ยึดติดกับเสาและฐาน หรือแขวนไว้กับขลวดกลมลักษณะคล้ายจักรไม้จำกัดจำนวนในการสร้าง

ศุงข้าวเปลือก ใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตายดังต่อไปนี้

- วางบนหีบศพเพื่อให้ผู้ตายนำไปไหว้พระเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์
- แขวนในการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย

๕. ดุงก้างแดง ดุงมีคายโง ดุงแดง

ลักษณะเป็นแผ่นยาวคล้ายคุงไจย กว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๓ เมตร หรือมีความยาวเท่ากับความสูงของผู้คาย สร้างจากผ้าหรือ กระดาษสีแดงกันด้วยไม้ไผ่เป็นห้องประมาณ ๕ ห้อง ชายต่ำสุดเป็นสามชาย ตกแต่งด้วยกระดาษเงินกระดาษทองมีดุงซอนนางผานหรือใบไผ่ประดับ อีกแบบหนึ่งทำส่วนหัวและท้ายดุงเรียวแหลม

ดุงก้างแดง ดุงมีคายโง ดุงแดง ใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตาย ดังต่อไปนี้

-สร้างถวายพระประธานในโบสถ์ วิหาร เพื่อเป็นปัจจัยในภพหน้าแก่ผู้คายด้วย อุบัติเหตุ

-ใช้ปกร่วมกับเจดีย์ทรายขนาดเล็กทำอาชุผู้คายด้วยอุบัติเหตุในบริเวณที่เกิดเหตุ เพื่อเป็นเครื่องหมายว่าในบริเวณนั้นเคยเกิดอุบัติเหตุและมีคนตาย ซึ่งได้ทำพิธี สูตร^{๑๖} ถอนศพไปแล้วจำนวนดุงที่ปักในบริเวณที่เกิดเหตุเท่ากับจำนวนผู้ตาย

^{๑๖}สูตร เป็นคำที่ร่อนมาจากคำว่า “การสวดพระสูตร” (พระสูตรในที่นี้หมายถึงพระสูตรชั้นเบญจก) สูตรถอนจะนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๔ องค์มาทำพิธีสวดในฐาน หน้าโถงศพจะมีตะดวง (กระถาง ทำจากดินกล้วยใส่เครื่องประกอบพิธีเช่นไม้หรีว) ๔ ตะดวง วางไว้ที่มุมทั้ง ๔ ของโถงศพแล้วโองสวดัญจากตะดวงเข้าหาโถงและพระสงฆ์ตามลำดับ

๖. ตุ๊กก้างเหลือง

ลักษณะเป็นแผ่นยาวคล้ายคุงโจย กว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๓ เมตร หรือมีความยาวเท่ากับ ความสูงของผู้ตาย สร้างจากผ้า หรือกระดาษสีแดงกันด้วยไม้ไผ่เป็นห้องประมาณ ๕ ห้อง ชายล่างสุดเป็น สามชายดกแต่งด้วยกระดาษเงินกระดาษทองมีตุ๊กขนนางผานหรือใบไผ่ประดับ อีกแบบหนึ่งทำส่วนหัวและท้ายคุงเรือวแหลม

ตุ๊กก้างเหลือง ใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย โดยสร้างถวายพระ ปรารถนาในโบสถ์หรือวิหาร เพื่อเป็นปัจจัยในภพหน้าแก่ญาติผู้ใหญ่อายุ ที่ล่วงลับไปแล้ว

ขุนซอน ใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวไทยใหญ่ในรัฐฉานของพม่าและชาวไทยใหญ่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน แบ่งตามลักษณะการใช้งานได้ ๓ แบบดังนี้

ขุนซอนแบบที่ ๑ ใช้ปักในพิธีศพของผู้ที่ถึงแก่ความตายโดยสิ้นอายุขัยเป็นเวลา ๗ วัน แล้วในตอนเย็นวันที่ ๗ ญาติพี่น้องจะนำคองพร้อมสิ่งของอื่นๆ ไปถวายไว้ที่วัดอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย เชื่อว่าขุนซอนจะนำวิญญาณผู้ตายขึ้นไปสวรรค์พร้อมกับผลบุญที่อุทิศให้^{๓๓} ลักษณะแปรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทำจากกระดามหรือผ้าสีขาว ประดับตกแต่งด้วยกระดามทอง ความยาวประมาณ ๔ เมตรหรือมากกว่านั้น กว้างประมาณ ๕๐ เซนติเมตร แขนบนปลายไม่มีผ้า

ขุนซอนแบบที่ ๒ ใช้ในพิธีเอกซอมโกจาที่จัดขึ้นในเดือน ๑๑ ขึ้น ๑ ค่ำ -๑๕ ค่ำ เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว^{๓๔} โดยนำไปปักไว้บริเวณที่ว่างใกล้วัดพร้อมแขวนตะกร้าผลไม้และข้าวไว้รอบเสาขึงเพื่อให้นักกาบิน ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทำจากกระดามหรือผ้าสีขาว ประดับตกแต่งด้วยกระดามทอง หรือทอผ้าเป็นลวดลายต่างๆ เช่น เจริญ ปราสาท นก เเรือ

^{๓๓} Phaya Anoman Rajadthon, "Note on the Thread-Square in Thailand", The Journal of the Siam Society, Vol.LV, P.๓ (July ๑๙๖๗), p.๑๗๓

^{๓๔} Lesslie Milne and Willber Willis Cochrance, Shan at Home, Paragon Book Reprint Corp, New York, ๑๙๗๐, p.๑๖๓

มีผู้โดยสารและคนพายอยู่ในน้ำ ความยาวประมาณ ๔ เมตรหรือมากกว่านั้น กว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร แขนบนปลายไม้ไผ่

ดุงซอนแบบที่ ๓ เรียกว่าดุงซอนคำ การใช้งานในพิธีกรรมเช่นเดียวกับ ๒ แบบที่กล่าวมาแล้วนั้น เพียงแต่ผู้ที่สามารถสร้างดุงซอนคำได้จะต้องเป็น พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ เชื้อพระวงศ์ เศรษฐี ลักษณะเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างถึงกับดุงกระด้าง สร้างจากวัสดุที่ทนทน เช่น ไม้เรื่อโลหะ ประดับตกแต่ง ให้สวยงามด้วยการแกะสลัก ฉลุลาย ทาสี ลงรักปิดทองประดับกระจกเป็นต้น

๑๑. ดุงสามชาย

ดุงสามชาย ใช้ในพิธีกรรมทำเสน่ห์ มีกล่าวถึงในวรรณคดีล้านนาเรื่อง พระลอ ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยม ชายด้านล่างมีสามชาย ตรงกลางมีดุง เขียนรูปชายหญิงที่เป็นเป้าหมายในการทำเสน่ห์ล้อมรอบด้วยยันต์ต่างๆ นำขึ้นไปแขวนไว้ที่ยอดไม้ เมื่อลมพัดผ่านดุงกวัดแกว่งไปมาเหมือนว่า กวักเรียกคนที่ถูกทำเสน่ห์ให้เข้ามาหา

หนังสืออ้างอิง

คุรุสภา. ประชุมพงสาวดาร เล่ม ๓๓, ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, กรุงเทพฯ, ๒๕๑๒
คุรุสภา,องค์การกำกับ,ประชุมพงสาวดาร เล่ม ๔๕ (ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ ๑๑
(ต่อ)-๑๓),กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,๒๕๑๒.หน้า ๑๒๕-๒๔๐.
คุรุสภา,องค์การกำกับ, “พงสาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน” ใน ประชุมพงสาวดาร
เล่ม ๓๓,กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,๒๕๑๒.หน้า ๒๐๑-๒๐๕.
จาวรรณ เจริญผล, รูปแบบและกลายของตุ๊กกระดังงาในเขตจังหวัดเชียงใหม่,
รายงานกระบวนการวิชาการวิจัยทางศิลปะ, ภาควิชาศิลปไทย มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, ๒๕๔๔,

ชุดิมา สุภาพ, การศึกษาศิลปะความเชื่อและรูปแบบตุ๊กกระดังงาที่พบในจังหวัด
ลำปาง, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัย
ประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,
๒๕๕๐

รัชกาล ทองดีเลิศ, บรรณาธิการ. ทรงศักดิ์ ปรารักษ์วัฒนากุล, “ประเพณี
ทานตุ๊กในล้านนา”, สืบสานล้านนา สืบต่อลมหายใจของแผ่นดิน, จัดพิมพ์โดย
คณะกรรมการจัดงานสืบสานล้านนา, เมืองเนาวรัตน์การพิมพ์, เชียงใหม่,
๒๕๔๒

เชียงใหม่,มหาวิทยาลัย,สถาบันวิจัยสังคม,ประวัติพระธาตุคอกสูง,กรุงเทพฯ:
บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด,๒๕๔๖.หน้า ๑๐๖.

นฤมล เรืองรังษี, “ตุ๊กกับวรรณกรรมพื้นบ้าน”, เรื่อง เมืองเชียงตุง, พิมพ์ครั้งที่
๒, สุวิงส์บุ๊คเซนเตอร์, เชียงใหม่, ๒๕๓๔

พิศาล ทิพาวัฒน์, “ตุ๊ก ธง คำซ่อน ตะขุ่น”, ศูนย์วัฒนธรรมการเผยแพร่
ผลงานของบุคลากรด้านวัฒนธรรม ณ หอวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยล้านนา

วิทยาลัยครูเชียงใหม่, ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่, ไม่ทราบปีที่พิมพ์, ไม่ทราบสถานที่พิมพ์

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, ประวัติพระธาตุคอกยดุง ใน พระชินธาตุเจ้าคอกยดุง
อุบายธรรมล้านนา, เอกสารอัดสำเนา, ชุดที่ ๔-จันทร์ที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๓๓,
หน้า ๑-๕.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์และมนวิภา เจียจันทร์พงษ์ “เอกสารทางประวัติศาสตร์
บ้านเมืองสำคัญของล้านนา” ใน ศิลปากร, ปีที่ ๔๗ ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๔๗,
หน้า ๑๕-๓๕.

มณี พยอมยงค์, วัฒนธรรมล้านนาไทย, ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, กรุงเทพฯ,
๒๕๒๕

ลักขณาจารย์, พระครู, ดำเนินโยนถนนไชยบุรีศรีช้างเผือก ผูก ๑-๒-๓,
เชียงใหม่: โรงพิมพ์บุญผดุง, พ.ศ. ๒๕๑๖. หน้า ๑-๖๕.

วิรัตน์ ศรีป่าซาง. “ทุ่ง-ทุ่งเหือก”, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๖,
จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ, ไม่ทราบสถานที่
พิมพ์, ๒๕๔๒

วิภา โรจนราชา, “พระธาตุคอกยดุง” ใน จอมเจดีย์, กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์
พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓. หน้า ๒๘๓-๒๘๗.
ศรีจักร วัลลิโภคม, “การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในล้านนา” ใน ความหมาย
พระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ, กรุงเทพฯ: ด้านสหราชอาณาจักรพิมพ์, ๒๕๔๖.
หน้า ๑๐๓.

สงวน โชติสุขรัตน์, “ครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทย” ใน คนดีเมือง
เหนือ, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๕. หน้า ๓๗๔.

สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, “ผ่าจัน-ท่าแห่น้ำ”, วรรณกรรมจากพื้นบ้านและโบราณ,
โครงการจัดสร้างคัมภีร์วัดท่ากระดาน ตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัด
เชียงใหม่, โรงพิมพ์ดาวคอมพิวกราฟิก, เชียงใหม่, พ.ศ. ๒๕๔๑

ศูนย์วัฒนธรรมการศิลปะ “สถาปัตย์” ๒๕ สถาบันราชภัฏเชียงราย ณ ศูนย์
ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงราย อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
ระหว่างวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ - ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๔๑, ไม่ทราบสถานที่พิมพ์,
๒๕๔๑

องค์การการค้าสุภา, ตำนานพระธาตุคอกยุงเมืองเชียงแสน ใน ประชุมตำนาน
พระธาตุ ภาคที่ ๑ และ ภาคที่ ๒ , ธนบุรี : โรงพิมพ์เจริญสิน, ๒๕๓๓. หน้า ๑-๒๗.
อันต์ เพนธ์, ประวัติพระธาตุคอกยุง, กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด,
๒๕๓๖. หน้า ๑๑๕.

Phaya Anoman Rajadhon, “Note on the Thread-Square in Thailand”,
The Jurnal of the Siam Society, Vol.LV, P.๒ (July ๑๙๖๗), p.๑๗๒
Ping Amranand, William Warren, Art & Design of Northern
Thailand, Lanna Style, Asia Books Co., Ltd, Bangkok, ๒๐๐๐

